

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 328 (26).

1926. a.

II Riigikogu koosolek 4. märtsil 1926. a.
kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, põllutööminister **H. Laretei**, haridusminister **J. Lattik**, kohtuminister **T. Kalbus**.

Päevakord:

1. Maakorralduse seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Riigi põlevkivitööstusele maa sundvõrandamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Riigi asutustes ja ettevõtetes töötavate tööliste pensiooni seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Riigikogu riigi 1926./27. a. eelarve-komisjoni esitis riigi 1926./27. a. kulude ja tulude eelarve arutamiseks määratud tähtaja pikendamise kohta.

5. Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksamise seadus — riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksamise seaduse komisjoni ettepanek.

6. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

7. Kaitsevæteenistuse seadus — riigikaitse komisjoni ettepanek.

8. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolööri protesti kohta Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjas.

9. Seadus kodakondsuseta tööliste tööõnnetuste korral kindlustamise kohta — töökaitse komisjoni ettepanek.

10. Omavalitsuste liitude seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

11. Riigiasutuste töö koondamise seaduse maksvuse pikendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

12. Meriasjanduse peavalitsuse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

13. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli I paragrahvi muutmise protokollki kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

14. Eesti-Saksa vahelise vahekohtu ja lepituse lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

15. Maakonnanoõukogude valimise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

16. Tolliseadustiku muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

17. Vene-Nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

18. Vangistuse seaduse muutmise ja sunnitööle ning asumisele saatmise seaduse kaotamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

19. Ühingute ja nende liitude seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

21. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

22. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

23. Maksvates seadustes ettenähtud kapitaaliprotsendimäärade muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

I. Päevakorra Juhataja **A. Rei**: Avan
vastuvõtmine. Riigikogu koosoleku. Päevakorra kohta on rkl. Oja poolt ettepanek — võtta 1-ks päevakorrapunktiks komisjonide täiendavad valimised.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku, päevakorrast välja jätta üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

Praegumaksev üüriseadus on puudulik, kuid käesolev eelnõu sarnasel kujul teda vaevalt parandab ja vaevalt jätkub Riigikogul aega selle seaduse arutamiseks, kuna tähtsamad seaduseelnõud järke ootamas. Samuti ei usu, et üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seaduse vastuvõtmine esitatud kujul kodanikke rahuldada võiks.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Oja poolt on ettepanek, võtta 1-ks päevakorra-punkti komisjonide täiendavad valimised, ja rkl. Johanson'i poolt — päevakorrast välja jätta üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus. Asun rkl. Oja ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Asun rkl. Johanson'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 27 häält, vastu 24, seega vastu võetud. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. Palun sedelid välja jagada. (Hääletatakse.) Rkl. Johanson'i ettepanek on saanud poolt 34 häält, vastu 26, erapooletuid 2, seega vastu võetud.

Päevakord on kindlaks määratud.

2. Komisjoni- Tööerakonna rühma nimel on rkl. Pool'i poolt tehtud järgmine ettepanek: Teen ettepaneku valida:

- 1) Rahaasjanduse komisjoni tagasiastunud J. Zimmerman'i asemele M. Juhkam.
- 2) Maakomisjoni — tagasiastunud V. Maaker'i asemele J. Kana.
- 3) Töökaitse komisjoni — tagasiastunud V. Maaker'i asemele B. Oja.
- 4) Üüriseaduse komisjoni — tagasiastunud J. Zimmerman'i asemele A. Anderkopp.

Et ettepanekuid ei tehta lahus hääletamiseks, siis panen ette pandud kandidaadid korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ette pandud kandidaadid vastavatesse komisjonidesse valitud.

3. Maakorralduse seadus — Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 1—39.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette, vastu võtta „Maakorralduse seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 2. algus: § 1., p. o. Käesoleva seaduse § 1.

2. § 5. kolmas rida: mitteüheväärtuslisi, p. o. mitmeväärtuslikke.

3. § 6. esimene rida: kindlaksmääramine sünnib hindamise teel, p. o. määratakse hindamise teel.

4. § 8. algus ja kolmas lõige: Maavaldajad, kes asuvad uuele krundile, p. o. Uuele krundile asuvad maavaldajad.

5. § 8. kolmas rida lõpult: sellele, p. o. isikule.

6. Sealsamas, eelviimane ja viimane rida: määrab... koha kindlaks, p. o. määrab... koha.

7. § 12. esimene lause vastu võtta: Maakorralduse komisjon lahendab maade korraldamisest tekkinud vaidlused, kui ka piiri- ja teedetülid.

8. § 21. kolmas rida: maakorralduse seadustega, p. o. maakorralduse seadusega.

9. § 23. neljas rida: kolmandiku maavaldajate, p. o. kolmandiku nende maavaldajate.

10. Sealsamas, eelviimane rida: piirkonna, p. o. korralduspiirkonna.

11. § 29. viies rida: keda valivad, p. o. keda nad valivad.

12. § 30. algus vastu võtta: Kokkuleppel aetud või vastuvaidluseta piirid.

13. § 32. algul: Kui piiri rajamisel, p. o. Kui piiriamisel.

14. § 34. esimene rida: toimetab ... ülekuulamist, p. o. kuulab üle.

15. § 34. lõpul: põhjal, p. o. ettenähtud korras.

16. § 39. lõpul vastu võtta: kui erapooletute hindamine ei ole andnud teistsuguseid tagajärgi.

17. § 41. teine ja kolmas rida: koha peal, p. o. kohal.

18. § 44. esimene lause vastu võtta: Maakorraldaja vaatab üksikasjalikult läbi kava esitamisel avaldatud vastulaused ning kannab need protokollile.

19. Sealsamas, teine lause: Leiab... et ... on põhjendatud, p. o. Loeb... põhjendatuks.

20. § 45. algus: Peale selle, p. o. Pärast seda.

21. § 48. lõpp vastu võtta: kui selle vastu ei vaidle asjaosalised.

22. § 49. lõpul: enne p. 5) võtta sõna „või“.

23. § 50. algus vastu võtta: Käesoleva seaduse põhjal aetud piirid on lõpulikud. Piiri rikkumise korral aetakse see uuesti vastavalt jne.

24. § 52. algus järgmiselt vastu võtta: Maakorraldusest tingitud uute teede rajamine ja väljaspool klassiteid olevate teede jne.

25. § 53. algus: Uuesti rajatud, p. o. Uuesti rajatavate.

26. § 55, viies rida: siis makstakse tasu, p. o. siis võetakse tasu väljaarvamise aluseks.

27. § 55. lõpp vastu võtta: ja asukoha eriliste tingimuste järgi.

28. § 62. viimane rida: antakse välja, p. o. antakse.

29. § 63. esimene rida: avalikkude istungite pidamisel, p. o. avalikkudel istungitel.

30. § 65. vastu võtta: Jõusseastunud otsused täidab kohal kohaliku maakorralduse komisjoni alaline liige.

31. § 67. algus vastu võtta: Maakorralduse peakomisjoni avalikke istungid peetakse ja otsused kuulutatakse käesoleva jne.

32. § 70. lõpul: korraldaval istungil, p. o. oma korraldaval istungil.

33. § 71. kustutada 1) ja 2).

34. § 73. vastu võtta: Kohaliku maakorralduse komisjoni istungile võib kutsuda osa võtma sõnaõigusega maakorraldaja ja tardivuse korral teisi asjatundjaid.

35. § 80. kolmas rida: väljendid, p. o. väljavõtted.

36. § 84. teine rida: hooleks, p. o. ülesandeks.

37. § 85. esimene rida: maksmapanemisega, p. o. maksmapanekuga.

38. Lisa § 30. juurde, esimene rida: Seaduslik piirimärk, p. o. Seaduslikud piirimärgid.

39. p. 1, kolmas rida: pealepoole maad, p. o. maast välja.

4. Riigi põlevkivitööstusele maa sundvõõrandamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni komisjoni muudatus.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette, vastu võtta „Riigi põlevkivitööstusele maa sundvõõrandamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmise muudatusega:

1. § 1. algus vastu võtta: Riigi põlevkivitööstusele sundvõõrandatakse Kohtla ja Kukruse kaevanduste ning ringraudtee alla Viru maakonnast Järve vallast jne.

5. Riigi asutustes ja ettevõtete töötavate tööliste pensioni seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja O. Gustavson kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu eraldi hääletamisel redaktsiooni komisjoni muudatused 1—23.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Riigi asutustes ja ettevõtetes töötavate tööliste pensioni seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 2. esimene ja teine rida: maksetakse töö-hoolekandeministeeriumi poolt, p. o. maksab töö-hoolekandeministeerium.

2. § 3. teine rida vastu võtta: töölt lahkunud tööliste viimase aasta palgast.

3. § 4. algus, § 10-da lõpp ja § 11: aastaseks palgamääraks, p. o. aastapalgaks.

4. § 4. kolmas lõige: mis aasta ringi tegevuses ei ole, p. o. mis kogu aasta ei tegutse.

5. § 6. teine lõige: Isikud, kes nooremalt töölt lahkunud, p. o. Nooremaina töölt lahkunud isikud.

6. § 7. algus: Isikud, keda käesolevas... vabastatakse, p. o. Käesolevas ... vabastatud isikutel.

7. § 8. kolmas rida: maksmist toimitakse, p. o. makstakse.

8. § 9, § 10 ja § 11: esimeseastme loetlemisel tarvitada tähtede asemel numbrid.

9. §§ 10 ja 11: määrgi % asemel tarvitada sõna „protsendi“.

10. § 11. teise lõige algus: Osalise tööjõu kaotuse juures, p. o. Tööjõu osalisel kaotusel.

11. § 13. vastu võtta: Pensionimääramisel võetakse arvesse aeg, mil käesoleva seaduse järgi pensioniõiguslik tööline oli Asutava Kogu või Riigikogu liige.

Samuti võetakse arvesse ka aeg, mis möödunud riigi- ja omavalitsuse teenijate pensioniseaduse järgi pensioniõiguslikus teenistuses.

Töötamisajaks ei arvata aega 15. nov. 1917. a. kuni 11. novembrini 1918. a.

12. § 14. esimene rida: aasta ringi: kogu aasta.

13. § 15. esimene ja teine rida: käesoleva ja mõne teise, p. o. käesoleva või mõne teise.

14. § 15. teine lõige: seaduse nimi võtta jutumärkidesse.

15. § 18. vastu võtta: Töölt lahkudes ühekordse toetusraha saanud ja uuesti tööleasunud töölised ei saa teistkordsel töölt lahkumisel enam §§ 16. ja 17. ettenähtud ühekordset toetusraha.

16. § 19. kolmas rida: maksmapanemist, p. o. maksmahakkamist.

17. § 20. neljas rida: samuti ka, p. o. ning.

18. Sealsamas, viies rida: töölistele kätte, p. o. töölistele.

19. Sealsamas, seitsmes rida: soovib arvesse võtta, p. o. soovib lasta arvesse võtta.

20. Sealsamas, viimane lause: Töötamis-
lehe vormi kinnitab töö- ja hoolekandeminis-
ter.

21. § 21. lõpp vastu võtta: viimases tähendades esitatud tõendused.

22. § 22. celviimane rida: §§ 41.—42.,
p. o. § 41 ja § 42.

23. Tabel nr. 2. pealkirjas: § 9. p. a, p. o.
§ 9, p. l, ja § 9, p. b, p. o. § 9, p. 2.

**6. Eelarve-
kommissjoni
esitis riigi
1926./27. a.
kulude ja tulu-
de eelarve aru-
tamiseks mää-
ratud tähtaja
pikendamise
kohta.**

Eelarve-kommissjoni
aruandja **E. Masik:**
Väga austatud Riigikogu
liikmed! Eelarve-kommiss-
joni nimel teen ettepaneku,
pikendada 1926./27. a.
eelarve esitamist kuni
10. märtsini.

Riigikogu poolt võeti
22. jaanuaril vastu otsus,
kus eelarve-kommissjonile

üks kuu aega anti eelarve esitamiseks. Kuid arvesse võttes, et eelarve-kommissjon pidi enne tegemist tegema oma kodukorra väljatöötamisega, ja teiseks arvestades sellega, et Riigikogu koosolekuid on väga ohtralt peetud ja samuti, et lisaettepanekud eelarve juurde alles hiljem sisse tulid, ei olnud komisjonil võimalik sellest tähtajast kinni pidada ja tuli esineda tähtaja pikendamise sooviga. Pean tähendama, et see otsus tehti eelarve-kommissjoni poolt eeldusega, et Riigikogu koosolekuid sellel nädalal võimalikult ei peeta. Kuid arvesse võttes, et koosolekud siiski on määratud, võib juhtuda, et eelarve-kommissjon isegi 10. märtsiks eelarvet esitada ei saa, nii et oleks soovitav, kui tahtakse, et eelarve selleks tähtajaks või vähemalt tuleva nädala lõpuks esitataks, Riigikogu üldkoosolekuid vahepeal mitte pidada. Praegu on vastu võetud umbes pool eelarvet ja läheks umbes veel nädal aega tarvis, et ülejäänud osa vastu võtta. Vormaalselt ei saa mina aga teisiti, kui teen eelarve-kommissjoni nimel ettepaneku, eelarve esitamise tähtaega pikendada 10. märtsini.

Juhataja **A. Rei:** Panen esitise hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on eelarve-kommissjoni esitis vastu võetud.

**7. Riikliku
maatagavara
loomiseks voo-
randatud maa-
de eest tasu-
maksmise sea-
dus — I luge-
misel.**

J. Jans (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Härra komisjoni aruandja lõpetas oma seletused tähendades, et Vabariigi Valitsus ja Riigikogu komisjon on otsustanud Riigikogule esitada seaduseelnõu, milles ette nähakse

tasumaksmist mõisnikkudele nendelt võõrandatud maade eest, sellepärast, et Eesti vabariik tahta jääda kultuuriliste riikide perekonnaliikmeks. Kuna vastasel korral, see tähendab, kui ta võõrandatud maade eest tasu ei maksa, langeks Eesti vabariik härra komisjoni aruandja ja nähtavasti ka komisjoni enamuse arvates sellest perekonnast välja. Selle seletusega ühines ka härra põllutööminister. Nii tõmbas kaks ametlikku kõnelejat, Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu komisjoni esitaja, Riigikogus joone, mis läheb umbes sotsiaaldemokraatide ja tööerakonna vahelt läbi, mille järele siis sotsid peavad olema need, kes kultuurinimesed ei ole, kuna nemad mõisnikkudele võõrandatud maade eest tasumaksmise vastu on. Selle vastu peavad aga parempoolsed ringkonnad kultuurinimesi esitama. See joon läheb rahva hulgas veel kaugemalt paremalt poolt, ja et mina olen üks neist, kes võõrandatud maade eest tasumaksmist õiglaseks ei pea, siis olen sunnitud oma seletusi algama komisjoni aruandja ja põllutööministri deklaratsiooni juurest. Mõlemad kõnelejad, keda praegu nimetasin, ei seletanud aga, missuguseid riike nad kultuurriikideks loevad. Seda võib ainult arvata ajakirjanduses ja teistel juhtumistel ettetoodud mõtteavaldustest. Nimelt loetakse Eestis praegu ebakultuuriliseks riigiks nõukogude Venemaad ja kultuurilisteks neid riikisid, kes asuvad sellest riigist õhtu pool, see on Õhtu-Euroopa riigid ja samuti ka Põhja-Ameerika Ühisriigid. Tahaksin küsida, mis ajast saadik on Venemaa kultuurriikide perest välja langenud, kas enamlike revolutsiooniga või juba varem. Minu teada on härra komisjoni aruandja oma hariduse Vene keskkoolis kui ka ülikoolis saanud. Ta on küll Tartu ülikooli õigusteaduskonna juures lõpueksami teinud, kuid seal ei ole ka midagi muud kui Vene kultuur. Samuti on härra põllutööministri üldharidus Vene oma. Kui nüüd Venemaa kultuurimaa ei ole, siis peaks ometi komisjoni aruandja enese kohta järelduse tegema, samuti ka härra põllutööminister, kui aga seisukoht niisugune on, et Venemaa kultuuriliste riikide perest alles siis välja langes, kui revolutsioon tekkis, sellepärast et seal enamlased maid ja varandusi tasuta on võõrandanud, siis juhiksin tähelepanu sellele, et oli kord ühes teises riigis ka revolutsioon, kus maad samuti tasuta võõrandati, ning see oli Prantsusmaa. Prantsusmaad aga ei loe praegu keegi niisuguseks riigiks, mis kultuurriik ei oleks. Kuna Venemaa sündmused alles arenemas on, siis on ajalooliselt kitsarinnaline sarnasele seisukohale asuda, et see, mis praegu Venemaal sünnib, ebakultuuriline on. Üldse ajaloosündmusi, mis loodusjõuliste sündmuste iseloomu kannavad, ei mõõdetata kõlblikkude mõõdupuudega.

Siit Riigikogu kõnetoolilt loodusjõulisi ajaloo-sündmusi niiviisi hindama hakata, peab minu arvamise järgi enesega kaasa tooma hindajate eneste vastava hindamise ajaloos. Nende kohta võib öelda, et nad ei ole suurtest sündmustest aru saanud, on kurtide kõrvadega sellest mööda läinud, mida hilisematel aegadel suurteks sündmusteks, kultuuri pöördepunktideks nimetama saadakse. Sellejuures tuleb mul meelde umbes 20 aastat tagasi Vene ajakirjas „Russkij Invalid'is“ avaldatud arvustus Vene kindralstaabi akadeemiasse sisseastuvate ohvitseride ajaloolise arusaamise kohta selleaegse kindralstaabi ülema kindral Polivanov'i poolt. Seal olid eksamileilmunud avaldanud patriootilisi tundeid oma ajaloo eksami töödes, kuid kindral Polivanov kirjutas nende kohta, et ohvitserid avaldavat oma töödes lapselikku arusaamist ajaloost — „obnarushivajut detskoe ponimanie istorij“. Mina tahaksin siit hoiatada, et meie mitte oma kõige kaugemale silmapaistvalt kõnetoolilt avaldusi ei teeks, mida pärast ajaloos enam kaitsta ei saa. Mina arvan, et niisugune seisukohtade hindamine õieti ka meie rahva haavamine peaks olema. On täiesti kindel, et meie rahva enamus on praegu, eriti oli meie vabadussõja ajal meie sõjavägi sel arvamisel, et tasuta maavõõrandamine õigluse akt on. Kui nüüd tagantjärele tullakse seletama, et see seisukoht kultuuriline ei ole, siis minu arvamise järgi haavatakse meie rahva suurt enamust, sõjaväge ja langenuid, kes selles teadmises väeliinil olid, et nad ajaloolise õigluse jaluleseadmise eest võitlevad.

Kui nüüd seaduseelnõu arvustamisele asuda, siis peab kõigepealt küsimuse üles seadma, missugused põhimõtted on siis selle seaduse aluseks võetud, mis tema siis õieti nii iseäralikult kultuuriliseks teevad. Lugesed seletuskirja ja ära kuulates ka aruandja seletusi, ei leia meie mingisugust muud põhimõtet, mida õieti selle nimega nimetada võiks, kui seda, et tasumaksu vähesus on sellest tingitud, et meie riik rohkem mõisnikkudele tasu maksta praegu ei suuda. Sellest järgneb, et Vabariigi Valitsus samuti kui Riigikogu komisjon piiramata aktsepteerivad seisukoha, et meie mõisnikkudel täielik õigus on tasu saada ja ainult sellepärast ei makseta seda täies ulatuses, et meie majanduslikud olud suuremaid summast välja maksta ei luba. Seadusest enesest on näha, et igasuguseid võtteid on tarvitatud, et seda tasusummat niisuguse määraneni, nagu seaduses ette nähtud, alla viia. Mitte ühtki sõna ei leia meie, millest võiks järeldada, et katsutakse meie mõisnikkude õigusi tasumaksamise peale küsimuse alla seada. See absoluutne mõisnikkude õiguste jaotamine ei ole hädaohtlik mitte sellepärast, et tema tagajärjel

umbes 2 miljardit marka, nii suur vist on tasu kogusumma, mis seaduses ette nähtud, välja maksta tuleb. See summa ei ole 60 aasta jooksul välja maksta mitte väga meeleehtlik. Kuid mina arvan, et niisugusele jaotavale, nimelt tasusaamist jaotavale, seisukohale asudes ei ole kaugeltki selle seaduse vastuvõtmisega Riigikogus tasuküsimus lõpulikult otsustatud. Nagu meie täna Saksa mõisnikkude esitaja kõnest näha võisime, ei ole nad põrmugi selle seadusega rahuldatud ja tingimata antakse, niipea kui see seaduse otsustamine läbi on, rahvasteliidu arutada, või katsutakse vähemalt anda, igatahes tehakse viimase võimaluseni kihutustööd, et seda seadust annulleerida, ja kui nüüd Riigikogu poolt tasusaamise õigus täies õiguses aktsepteeritud on, mil viisil siis tahetakse rahvasteliidu ees, või üldse Öhtu-Euroopa avaliku arvamise ees niisugust tasumaksamise seadust kaitsta. Ega siis selle tasu väljaarvamise viisiga, et võetakse tema aluseks endiste aadeli korporatsioonide maa-hindamine, ometi kedagi uskuma ei või panna, et seaduseelnõu sellega mingisugusele õiglasele alusele on saanud. Kui ma teiselt seisukohalt tasuküsimust põhjendada katsun, siis seda mitte ainult sellepärast, et tagajärgi kätte saada, et tasu mitte ei maksetaks.

Mina eitan meie mõisnikuseisuse õigust tasusaamise peale, mina eitan seda niihästi sotsiaalse õigluse seisukohalt kui ka ajaloolis-juriidiliselt seisukohalt. Kõigepealt mina arvan, et 600 mõisnikuperekonda — täpselt vist 622 — õigustatud ei ole tasu saama, kui umbes 250.000 Eesti vabariigi teiste kodanikkude perekonda viletsuses ja puuduses elavad ja üldse Eesti kodanikkudest ainult mõnikümmend tuhat perekonda leidub, kes elavad teatud piirideni enam-vähem soodsamates tingimustes. Mina juhin selle juures Riigikogu tähelepanu selle peale, et härra rahaministri seletuse järgi eelarve puhul meie Eesti vabariigis elanikud läbistikku niisuguses seisukorras elavad, et nad kõige elementaarsemaid tarvidusi rahuldada ei saa. Keskmise sissetulek on alla faktilise elatismiimumi. Nüüd tulevad aga 600 mõisnikuperekonda, kellest kaugelt suurem osa rikkamad, kui keskmised Eesti perekonnad, paljud on isegi rikkad, ja nõuavad rahvalt, nendelt nälgivatelt perekondadelt, ajalooliselt väljakujunenud omandusõiguse põhjal tasu võõrandatud maade eest. Perekonnad, kelle sissetulekud on alla elatismiimumi, peavad tasu maksuma nendele perekondadele, kelle sissetulekud ulatavad üle elatismiimumi. Mina leian, see on üks seisukoht, millest välja minnes mingil tingimisel põhimõttelikult tasusaamisega nõus ei saa olla. See oleks üks seisukoht. Teise seisukoha leiame, kui järele uurima hak-

kame, kuidas mõisate kohta omandusõigus on tekkinud. Meie küsime, kas ajaloolis-juriidilistel kaalumistel on võimalik tunnustada, et meie mõisnikuseisusel, ma räägin nimelt meie mõisnikuseisusel, kui kolleegiumil, kes meie suurmaamandust 700 aasta jooksul on kaitsnud ja arendanud, on õigus tasu peale või mitte. Meie endise mõisnikuseisuse esitaja toonitas siit kõnetoolilt, et kõige suurem kuritegu, mida eestlased sakslastega teinud, on see, et nende „Bodenständigheit“ on rikutud, nende maamandus on ära võetud ja nemad olevat nii „heimatlos“ saanud. (V. Hasselblatt, sks: Beruflos ka, ilma kutseta.) Kuid ma juhin tähelepanu sellele, et kõnealoleval 600 perekonnal, õigem nende 600 perekonna hulgast on väga paljudel talud või majad linnades või mõnda muud kinnisvara, kuna aga teiste kodanikkude 280.000 perekonnast suuremal hulgal ei ole kunagi olnud mingisugust „Bodenständigheit“? Kogu Balti ajaloo jooksul ei ole neil oma kodu olnud, vaid neil ei olnud ka muud varandust. Nii et kui nüüd 600 aadeliperekonda karjuvad, meie oleme röövitud, meie kodu on ära võetud, siis pean ma ütleva, et ka teistel Eesti vabariigi kodanikkudel kodu ei ole. (J. Sepp, mo: Kas ühetaoline ärajaotamine peab olema, kas siin on kommunismiga tege mist?) Härra Sepp, ma pean teile ütleva, et teil ei kommunismist, ei sotsialismist aimu ei ole. See on see kodanlaste sotsialism, millest teie kõnelete, millest „Postimees“ ja teised kodanlikud ajalehed kirjutavad. Nemad on meie rahva üles kasvatanud niisuguses teadmises, et sotsialism on niisugune vaatekoht, mis nõuab, et kodanikkude vahel peab kõik varandus ühetasaselt ärajaotatud olema. Ma räägin teile selle kohta ühe anekdoodi, mis omal ajal kadunud Grenzstein'i „Olevikus“ toodi, ja mille ka „Postimees“ mitu korda on ära trükinud. Nimelt üks Prantsuse kommunist on omal ajal läinud parun Rotschildi juurde ja öelnud, et minu vaade on see, et kõik varandus peab olema rahva vahel ühetasaselt ära jaotatud. Teie olete rikas mees, ei jaga varandust, seega talitate ebaõiglaselt. Siis võtnud Rotschild taskust ühe frangi ning öelnud — vaadake, minu varandus on 30 miljonit franki ja kuna prantslasi on ka 30 miljonit, siis on siin teie osa. Nii viisi on kodanliku ajakirjanduse poolt jagamise põhimõtte meil Eestis sotsialismiks tunnustatud, see on seda, mida 1917. a. venelane Basarov nimetas „Soldatskij kommunism“. Vaadake, nüüd on tarvis isegi Riigikogule selgeks teha, et sotsialism on midagi muud, kui jagamine. Ta on hoopis jagamise vastu — kapitaali kontsentratsioon. (M. Martna, stp: Ja kas meie teameseda, mis kapitaali kontsentratsioon on.) Mina ei ole

kõnetooli tulnud, kui kooliõpetaja ettelugemisi pidama, vaid mul on teine ülesanne. Seega olen ma kaks põhimõtet üles seadnud, millest välja minnes mina eitan mõisnikkude õigust tasusaamise peale. Kuid ma võtaksin veel kolmanda seisukoha, enne kui küsimuse üksikasjalikule vaatamisele asun. Nimelt on kogu aeg toonitatud, et kui meie ei tahaks tasu maksta, siis oleks see püha eraomanduse õiguse vastu ning kuna seda kõik teised riigid, kes maad võõrandanud, teinud on, siis ei võiks meie ka teisiri toimetada Öhtu-Euroopa avaliku arvamise pärast. Ma tooksin ka ühe välispoliitilise kaalumise. Nimelt Lätis on otsustatud tasu mitte maksta. Läti on meie kõige lähem naaber, tema seisukohtadega ei arvesta meie, vaid võtame arvesse Ameerika, Prantsusmaa ja teiste riikide arvamisi ja seisukohti. Ma lugesin aga hiljuti „Berl. Tageblatt'is“ endise Prantsuse rahaministri härra Caillaux artiklit, kus tema otsekohe ütleb, et kõik sõjavõlad endiste liitlaste vahel tulevad ajalootahvliit märja lapiga maha kustutada, et teistviisi üldse ei ole võimalik riikidevahelist tasakaalu saavutada ja üldse ilma rahu seisukorda viia. See on ometi nõndanimetatud püha eraomanduse põhimõtte vastu patustamine. Ameeriklaste kohta, kes oma rahakoti peale uhked on ja selle tõttu tervele ilmale tahavad kõlblust ette kirjutada, kirjutas hiljuti üks Inglise ajakirjanik, et omal ajal olla olnud üksainuke Sheilok — tuntud liigkasuvõija kaupmees. — Temal näib hästi palju järeltulevat sugu olnud olevat, terve Ameerika olevat praegu Sheilokke täis. Ja siis tuletasid teised Inglise ajakirjanikud ja ka üks Prantsuse saadikutekogu liige meelde, et ameeriklased ise ka on omal ajal laenanud, eriti on nad laenanud oma vabadussõja kuludeks umbes 43 miljonit franki, see oli 1778. — 1781. aastatel. (J. Tõnisson, rhv: Ameeriklastest ei ole meil põhjust sedaviisi kõneleda.) Ma toon siin ette seda, mida inglased ja prantslased on kirjutanud, mul on siin ajakiri ees, kust mina need andmed võtan. Ameeriklased on saanud ka tuntud Prantsuse kirjaniku Beaumarchais'e kaudu raha ja ei ole neid võlgu kunni senniajani tasunud ja on omal ajal öelnud, kui teie 3.600.000 frangi asemel 800.000 frangiga rahul olete, siis saate midagi, kui ei ole, siis ei saa mitte midagi. Prantslased rehkendavad, et nende 1778. — 1781. a. laenu arvel arvates 5% kapitaali pealt tuleks ameeriklastel praegu prantslastele 9 miljardit kuldfranki maksta. Siis on 9 Ameerika osariiki omal ajal melioratsiooni ja teiste tööde jaoks laenanud summased, missuguse võla kogusumma ulatab kunni 309 miljoni dollarini. Need laenu on tehtud 1830. kunni 1838. a. Selle summa eest ei ole protsente üle 80 aasta jooksul makse-

tud, ja Ameerika Ühisriikide valitsus teeb takistusi, et võlauskujad ei saaks võlga kohtute kaudu sisse nõuda. Ameeriklased lihtsalt ei maksa.

Need on ainult mõned märkused küsimuse kohta. Võiksin veel palju ette tuua, missugusel viisil vaadatakse võlgademaksmise peale Ameerikas ja Öhtu-Euroopas. Nii umbkotti — hurraa ei makseta seal ühtki summat. Ja need, kes oma rahakoti peale koputavad, kes maailma kõlbluse toed olla tahavad, ei ole selle püha eraomanduse suhtes sugugi nii ilmsüütud. Ma toon need andmed ette Prantsuse ajakirjaniku Ludovic Naudeau artiklist.

Kui nüüd asi nii on, et nõndanimetatud kultuurriikide perekonnas võlgade tasumisega ja omandusõiguslike vahekorradega asi sugugi nii ei seisa, nagu meil toonitada tahetakse, siis lähaksin mina meie suurmaaomanduse õigus-ajaloolisele vaatlemisele, missugusel vaatlemisel minu arusaamise järgi kaugeleulatav tähtsus peaks olema. Ma mõtlen ligemalt peatuda eriti XIX aastasaja sündmuste juures, kuna kaugemale ajaloosse ulatavaid fakte ma ainult lühidalt meelde tuletan.

Kui sakslased 13. aastasaja algul Baltimaale tungisid, siis ei toonud nad siia õieti mitte mingisugust kultuuri. Kui võtame ainult meie tuntuma ajalooallika, Läti Hindreku kroonika, oma arutuste aluseks, siis leiame, et sissetungijad esialgu midagi muud ei teinud, kui ristisõitjatena tulid maale, elasid siin üks aasta, said oma patud, mida nad kodus olid harilikult vägivallategude näol teinud, andeks, röövisid endid rikkaks ja läksid koju tagasi. Ja jälle tulid uued siia. Dr. Bunge, meie eraõiguse kodifikaator, tõendas omalajal, et ühtki suuraadeli esitajat, ühtki varandusega isikut sel ajal siia elama pole jäänud, vaid siia jäid niisugused isikud, kellel varandusi kodus ei olnud, või kes seal sarnaseid kuritegusid olid teinud, et koju enam tagasi minna ei võinud. Ja need on meie praeguse mõisnikuseisuse esisad. (V. Hasselblatt, sks: Tähendab, meie kodumaa oli Sahaliin, kuhu läksid kuritegijad). Jah, midagi selletaolist, täitsa õige. Maa heideti alla, tunnistati Rooma kiriku või Saksa keisri omanduseks. Need olid süseräänid, kes oma vähemad aukandjad siia saatsid, kes siis maid valitsema hakkasid, kuna maad tegelistele kasutajatele, mõisnikkudele, välja jagati selle tingimusega, et pidid vasallidena igal ajal ordu või piiskoppide teenistuses maa kaitseks valmis olema. Nii et eraomandust algusel siin üldse ei tekkinud. Meie loeme dokumendis veel üsna hilisest ajast, nimelt 15. aastasaja nõndanimetatud laiendatud rüütliõigusest esimesest paragrahvist, et kõik mõi-

sad mõisnikkude käes on laenu alusel. Seal kõneldakse sellest, et kõik mõisnikud kohustatud on oma süseräänile truudust vanduma pühaliku toimetuse kujul, ja laenukirja saades maad vastu võtma lubadusega, et nad maa käest annavad, kui nad oma kohuseid ei täida. Alles 15. aastasaja keskel tunnistati mõisate peale ka pärimise õigus vormiliselt ja nimelt niisugusel kujul, et ei antud mõisaid mitte omanduseks, vaid tunnistati ainult pärimisõigus kunni viienda põlveni. Liivimaal on niisuguse 5-da põlveni ulatava päranduseõigus aluseks nõndanimetatud peapiiskop Silvester'i privileegium 1547. aastast. Sellesisulised privileegiumid on antud ka teiste Baltimaa osade kohta, eriti ka Eestimaa kohta hochmeister Conrad Jungingen'i poolt, mis kinnitatud 1452. aastal. Põliseks tarvitamiseks olla mõisad antud Liivimaal alles 1561. aastal nõndanimetatud Sigismund-Augusti privileegiumiga, mis Poola kuninga Sigismund-Augusti poolt Vilnos 28. novembril 1561. aastal alla peab kirjutatud olema. Eestimaa kohta otsekohe niisugust privileegiumi antud ei ole, kuid et siin alguses Daani alamusesse kuuluvad Harju ja Viru rüütelkonnad vähem oma otsekohe ülemuse mõju all seisid, siis nad löid omale mõisate pärandatava tarvitamise õiguse nõndanimetatud kauaaegse pidamise ehk kombeõiguse põhjal. Ja kunni 19. aastasajani, kunni meie eraõiguste kodifitseerimiseni toonitati meie aadeli poolt, et vaadake, kaua aja jooksul väljakujunenud kombeõiguse põhjal on meil niisugused ja niisugused õigused. Mina puudutaksin, et iseloomustada meie mõisnikuseisuse — Balti aadeli — õiguste omandamise viisid, minu poolt praegu nimetatud Sigismund-Augusti 1561. aasta privileegiumi tekkimise lugu. 1561. aasta on õieti Balti-Saksa orduriigi lõpuaasta. Ordu oli oma sisemise korralageduse tõttu, nimelt vasallide kohuste mittetäitmise pärast, jõuetuks jäänud ja ei suutnud välisele pealetungile vastu panna. Siis pöörasid Liivimaa seisused, ka linnad, ühes selleaegse ordumeister Gotthard Kettler'iga eesotsas, Poola kuninga poole, et see võtaks nad Poola riigi kaitse alla. Eestimaa seisused pöörasid samal ajal ja samal aastal Rootsi kuninga Eerik XIV poole, ja 1561. aastal on mõlemad dokumendid, nimelt Eestimaa Rootsi alla heitmise ja Liivimaa Poola alla heitmise dokumendid alla kirjutatud, Eestimaa kohta käivat dokumenti nimetatakse Eerik XIV privileegiumiks.

Mis puutub Eerik XIV privileegiumisse, siis see on alla kirjutatud. Selle vastu vaieldud ei ole, et see dokument eht ei ole. Temas pole ka midagi muud öeldud, kui et: Tunnistatakse Rootsi valitsuse poolt, kelle alla Eestimaa läks, kohalikkude rüütelkondade ja linnade sennised

õigused, nii nagu need ajajooksul on välja kujunenud. Sisulisi üksikasju üles loetud ei ole. Sigismund-Augusti privileegiumis on aga üksikult kõik võimalikud õigused üles loetud, ja kui seda dokumenti lugeda, siis peab küsima, mis kasu Poola riigil sellest oli, et ta Liivimaa oma alla sai. Ja nähtavasti just selle dokumendi võimatu sisu pärast, Poola riigi seisukohalt, ei ole seda dokumenti alla kirjutatud. Meie mõisnikuseisuse esitajad ja Balti-Saksa õiguse ajaloolased toonitavad, et Poola kuningas olla selle dokumendi alla kirjutanud, aga seda ei ole nad väidanud, et Poola riigipäev selle dokumendi õigeaks oleks tunnistanud.

Hiljem, mitte kaua pärast selle dokumendi tekkimist, on kahtlused tõusnud, kas selle dokumendi on Sigismund-August tõesti alla kirjutanud. Huvitav on selles suhtes tähele panna neid läbirääkimisi, mida pidas omal ajal tuntud Patkul Stockholmis 1693. a. Liivi kindral-kuberner Hastfer eriti on oma kahtlused selle dokumendi ehtsuse kohta esile toonud. Tema on tõendanud, et sellest privileegiumist, millele Liivi mõisnikuseisus oma õigused põhjendab, ei ole originaali olemas, vaid olla ainult üks notariaalne ärakiri, mis Vilnos tehtud. Dokument olla Poola kuninga poolt, aga mitte Poola riigipäeva poolt alla kirjutatud ja ratifitseeritud. Ei olla sellel dokumendil olnud ei Poola vabariigi ega Leedu suur-vürstiriigi templit juures. Hilisemad Poola kuningad ei ole seda dokumenti tunnistanud. (Aruandja A. Anderkopp: On kindlaks tehtud, et see on ärakiri.) Ma räägin nende andmete põhjal, mis minul olemas on. (Aruandja A. Anderkopp: Väga vanad andmed.)

Juba Gustav Adolf ei olla selle dokumendi allkirja näha saanud, kuigi tema seda näha on nõudnud. Peale selle on hilisemal ajal ka sakslased ise tähelepanu selle peale juhtinud, et selle dokumendi ära kirjel, mis trükis on avaldatud, eriti sellel, mis leidub kogus „Chronicon Saxoniae“, mis on Peeter Suure nõndanimetatud universaalides Liivimaa mõisnikkudele tehtud lubaduste aluseks võetud, ja mis ka pärastiste Vene keisrite poolt on Liivi mõisnikkude õiguste tunnustamise põhjuseks loetud. Seal ei ole ühtki allkirja ei Poola kuninga poolt ega mingisugust muud allkirja.

Mina ei hakka neid vaidlusi, mis 1693. a. Stockholmis aset on leidnud, ette tooma. Ma teen seda vastavates kirjutustes. Ma juhiks ainult tähelepanu ühe iseloomustava avalduse peale, mis Patkul siis ühes teiste Liivimaa mõisnikkude esitajatega Stockholmis on teinud. Nad on öelnud, et kuna Poola poolt kuningas Sigismund-Augusti privileegiumiga on Liivi rüütelkonna õigused mõi-

sate peale tunnustatud, ja kuna Poola riik pärast oma lubadustest on tagasi astunud, siis olla Liivi rüütelkond 1601. aastal täie õigusega Jumala ja terve ilma ees Poola kuningast enese lahti öelnud ja Rootsi kuningale Karl IX kapituleerinud. Liivi rüütelkonna esitaja tol ajal toonitas juba, et sennikaua oleme meie teie alamad, kui teie meie privileegiumi tunnustate, aga niipea kui teie meie õigusi rikute, siis on meil täielik õigus Jumala ja kõige maailma ees teile selga pöörata ja teie riiki ära anda. Ja niiviisi on meie Balti mõisnikuseisus iga riigi ära andnud. Nii on nad Poola riigi ära andnud, mida nad Rootsi kuningale suu sisse on tõendanud. Nad andsid ära Rootsi riigi ja ka Vene riigi. Nüüd on Eesti riigiga tegemist. Landesväari sõda lõppes ja mingisugust lepingut sõdivate poolte vahel tehtud ei ole. Balti aadeli seisukoht riigitruduse asjus on ikka endine. Riigikogu kõnetoolilt seda otsekohe ei ole öeldud, et vaadake, sennikaua, kui teie meie õigusi tunnustate, mis 700 aasta jooksul on välja kujunenud, sennikaua on meil ka riikluse tunne ja sennikaua oleme Eesti vabariigi loiaalsed kodanikud.

Kuid kui Riigikogus oli arutamisel kultuur-autonoomia seadus, siis juhtisin mina tähelepanu sellele, et üks Balti-Saksa erakonna tähtsam tegelane Spindler nõuab demokraatlikkude põhimõtete põhjal meie sakslastele kõiksugu õigusi. Mina küsisin siis, kas nad ka mingisuguseid kohustusi Eesti vabariigi vastu demokraatlikkude põhimõtete põhjal oma peale võtavad, siis meie sakslaste esitajad vaikisid, tähendab nad ei võtnud mingisuguseid kohustusi oma peale. (V. Hasselblatt, sks: Ma vastasin rohkem, kui see Teile armas oli.) Mitte midagi ei vastanud Teie, nii nagu Teie vastused sarnastel juhtumistel üldse midagi ära ei ütlen. Ma arvan, täna on üks ajalooline päev, kus meie oleme kohustatud küsimusi arutama, mis on tekkinud sakslaste Baltiasse sissetungimisega. Kas seda nüüd keegi õigeaks peab või mitte, kuid mina leian, et on aeg ja koht vahekordi selgitada. Minul oli mõne kuu eest au rääkida meie praeguse Riigivanemaga, ja tema ütles ka, et meil katsutakse harilikult ajaloolisi ja suuri küsimusi nuiaga otsustada, see tähendab — lihtsa käte ülestõstmisega, ilma et käte ülestõstmist küllaldaselt põhjendataks. Ei saa toore vägivallaga, see on brutaalne majoriseerimisega vahekordi õigustada oma rahva ja maailma ees. Peale selle ilma ühegi põhjendusest seisukohavõtmisega demoraliseerime endid ja oma rahvast. Pöörame kõneaine juurde tagasi. Ma jõudsin seisukohani, et Liivi-

maa mõisnikuseisus põhjendab oma suur-
maaomanduse õigusi võltsitud dokumendiga.
Kuid niisuguseid asju, võltsitud dokumentide
tarvitamist ja üldse omale õiguste nõutamist
ebakõlbliste abinõudega leiame meie Balti
ajaloos nii mõnigi kord. Ma tahan tähele-
panu juhtida nende sündmuste peale, mis
meil ajalooliselt kõige lähemal. Nimelt tahan
tähelepanu juhtida XIX aastasaja Balti talu-
rahvaseaduste andmise ja talurahva pärisorju-
sest vabakslaskmise sündmuste peale, ja ma
arvan, neid on meil tähtis tunda tasuküsi-
muse otsustamisel. Selle küsimuse juurde
asudes tooksin ma kõigepealt 1803. aasta
kõigekõrgema käsukirjaga Liivimaa talurahva-
seaduste väljatöötamiseks asutatud komis-
joni ettekande, millega esitati Liivimaa talu-
rahvaseadus keisrile 1804. a. Selles ette-
kandes, mis Vene Täielikus Seaduste Kogus
avaldatud, kirjutatakse muuseas: „Seda Teie
Keiserliku Kõrguse püha tahtmist täites,
komitee, peale selle, kui kohale olid jõudnud
kõige kõrgemalt poolt komiteesse nimetatud
kaks Liivimaa landraati, tunnistas tarvilikuks
enne rüütelkonna poolt esitatud projekti läbi-
vaatamist koguda teateid selle talupoegade
seisukorra kohta, mis seadustega kindlaks oli
määratud enne Liivimaa allahetmist Vene
võidurikaste vägede poolt ja nende muutuste
kohta, mis sest ajast saadik tähendatud sei-
suse suhtes sündinud.

Selle asja uurimine näitab, et sel ajal, kui
Liivimaa kuulus Poola ja Rootsi alla, nende
valitsuste poolt olid 1586., 1632., 1688. ja
teistel aastatel antud paljud korraldused ja
määrused, millega talupoegadele kindlustati
omandusõigus nende poolt kogutud varanduse
peale ja nendele lubati müüa nende põllusaa-
dusi linnas mõisniku käest luba vajamata;
maaomanikkude rõhumise ja ülekohtu vastu
olid nad kaitstud seadustega, mis nendele
õiguse andsid kaevata ja rahuldust nõuda
kohtutes teiste seisuste eeskujul.

Rootsi valitsus, arvesse võttes, et mõisnik-
kudel on õigusi talupoegade suhtes ainult
selle kaudu, et viimased mõisnikkude päralt
olevat maad kasutavad, hindas ära kõigi talu-
poegade kasutada olevate maade tulukuse ja
keelas ära kõik nõudmised talupoegadelt,
mis sellest seadusega kindlaksmääratud nor-
mist üle ulatasid.

Niisugune talupoegade maa sissetulekute
hindamine või talupoegade kohustuste kind-
laksmääramine nende kasutada olevate maade
suuruse ja väärtuse järele vabastas talupoegi
igasugustest isiklikkudest kohustustest mõis-
nikkude vastu.

Selle seaduse elluviimiseks saadeti 1688. a.
valitsuse poolt igasse mõisa revisjoni komis-

jonid, kes koha peal talupoegade kohustuste
hulga nende kasutada olevate maade suuruse
järele kindlaks määrasid ja nende kohta
üksikasjalised nimekirjad või vakuraamatud
kokku seadsid, milles täpselt ära oli tähen-
datud, missuguseid makse talupojal maatüki
pealt tema omanikule (mõisnikule) maksta
tuleb. Need vakuraamatud on tänapäevani
kõigi talupoegade kohustuste aluseks. Niisu-
gusesse vahekorda maade omanikkudega sea-
tud olid talupojad sel ajal, kui Liivimaa
Vene külge liideti, seaduste otsekoheste kaitse
all.

Tähendatud provints, mis kauakestva ja
raske sõja läbi laastatud ja taudidest ning
nälgjast äärmiselt kurnatud oli, on elustatud
oma suremata võitja järeljätmata hoolit-
suste ja heategude läbi. Sellest tähelepanu-
väärilisest ajajärgust alates on ta Teie Keiser-
liku Kõrguse Tsesarlikkude esivanemate helde
ja targa valitsuse all teiste Teie õnnelikkude
alamatega ühesugusele heale järjele tõusnud.
Liivimaa mõisnikuseisus, kes kõige rohkem
valitsuse heldet kätt tunda saanud, eriti
rõhuva reduktsiooni tühistamises, kõigi oma
seaduslikkude õiguste kinnitamisega ja lääni-
mõisate kohusevabadeks tunnistamisega, mille
läbi mõisad, mis kuulusid riigile, ja ajajooksul
pidid kroonu kätte tagasi minema, anti mõis-
nikuseisusele põliseks omanduseks, püüdis näi-
data truudust ja hoolsust Tsesarlikule Troo-
nile vahet pidamata sõjateenistuses viibimi-
sega kõigil riigi piiridel. See mõisniku-
seisuse eraldamine oma mõisatest tulebki
vististi peapõhjuseks lugeda sellele langusele,
millesse sattus põlluharijate seisus läinud
aastasaja jooksul mitmel korral. Rentnikud
ja valitsejad, kes külasid valitsesid, kurnasid
seadusevastaselt talupoegi üleliigsete maksude
ja metsikute nuhtlustega. Igasugused kuri-
tarvitused, ajajooksul sisse juurdudes, saatsid
endised õigused unustusesse, nii et sel ajal,
kui mõisnikuseisus ja linnad said uut jõudu
ning läksid rikkaks, talupojaseisus kaotas
paljudes kohtades isegi oma igapäevase leiva
muretsemise võimaluse.

See kahjulik asjade seisukord ei võinud
keisrinna Katariina II terava tähelepaneku
eest varjule jääda tema Liivimaast läbi-
reisil 1764. aastal ja tema kõigekõrgemal
käsul tegi kindralkuberner krahv Brovne
mõisnikkude maapäevale ettepaneku, abinõusid
tarvitusele võtta talupoegadele tehtava üle-
kohtu ja laastamise kõrvaldamiseks.

Selle tagajärjel tegi mõisnikuseisus 1765. a.
otsuse, millega muuseas ära keelati talupoegi
kubermangust väljaviimiseks müüa; tunnis-
tati nende õigus vabalt varandust omandada

ja kasutada, samuti ka õigus kohtutelt rõhumise ja liialdatud karistuste vastu kaitset otsida. Ka kirjutati ette talupoegade kohustuste kindlaksmääramiseks muistse taksi alusel seada kokku uued vakuraamatud iseäralikkude komisjonide läbi.

Niiviisi seati talupojaseisuse endised õigused jälle jalale. Kuid see seisus ei võinud nõrga järelvalve tõttu tema kasuks antud ettekirjutuste täitmise üle veel mitte täiel määral kasutada headsoovivat tema eest hoolitsemist. Liivimaa kreiside ülemäärane suurus ja maakohtate lühikesed istungjärgud tegid talupoegadele võimatuks seaduste kaitset otsida rõhumise juhtumistel, mille tõttu nende seisukord jäi peaaegu muutusetu, seda enam, et kõik talupoegade kohta käivad määrused, ehk küll said nendele kirikutes ette loetud, jäid nende keelde ümber panemata, mille tõttu ununesid, ja põhjendamata kuulujuttude kaudu eksiarvamisi sünnitades, tekitasid talupoegade hulgas rahutusi, millel olid kahjulikud tagajärjed.“

Sellest Täielikus Seaduste Kogus äratrükitud ajaloolisest ülevaatest on näha, et Vene seaduseandjad 1804. a. Liivimaa talurahva õiguslikku seisukorda järgmiselt on hinnanud:

1. Kõik 1586. aastast saadik talupoegade kasuks antud seadused on täielikult veel maksvad ja ei ole nad 218 aasta jooksul (1586.—1804.) ei ära iganenud ega ole neid seadusandlikul teel ära muudetud. On kuritarvituste sissejuurdumise teel ainult unustusse langenud.

2. Talupojad ei ole kunagi juriidiliselt mõisnikkude pärisorjad olnud, vaid üldriiklikkude seadustega ainult maa külge seotud ja mõisnikkudel oli õigus nende käest maa kasutamise eest tegu ja maksu nõuda Rootsi vakuraamatutes täpselt kindlaksmääratud suurus. Talupoegade orjaks pidamine on seadusevastane tegu olnud.

3. Talupoegadel on seaduse järgi õigus olnud varandust omandada ja oma põllusaadusi ilma mõisniku loata linnas müüa.

4. Talupoegadel on alati maa põlise tarvitamise õigus olnud.

5. Mõisad on rüütelkonnale Vene valitsuse ajal (keiserinna Katariina II poolt 1783. a.) põliseks pidamiseks kingitud, kuna nad varemalt riigi varandus on olnud.

Kõige huvitavam on, et selles seadusejõulises ettekandes komitee mõisnikke talupoegade seadusevastaselt ja toorelt ümberkäimise asjas sellega vabandada püüab, nagu ei oleks mõisnikud ise kodus olnud, kuna nende asemel rentnikud ja valitsejad-asjaajajad (priikastshiki) külasid on valitsenud ja talurahvast

kurnanud. See on iseenesest kibe pilge, mis seda enam tähelepanuväärne, et komitees kaks Liivimaa landraati liikmeteks oli. Samas ettekandes on ühes kohas veel lause, et Liivimaa talupojad olla seadusevastase ja metsiku ümberkäimise läbi kõlbliselt viimasele languse astemele viidud — доведены до последней степени унижения. — Kõik see kõlab samuti, nagu 1586. a. Poola kuninga Stefan Báthori voliniku Pekoslavski sõnad Neurmühleni maapäeval:

„Minu arvates on Jumala vits (sõda ja haigused) sellepärast Liivimaad niikaua kodu otsinud, et mõisnikud talupoegade sarnaselt ümber käivad, nagu seda kunagi isegi paganate ja barbaaride juures ei ole kuulnud.“

1586. aasta on ka eespooltoodud komitee ettekandes talupoegadesõbralise seaduseandluse põõripäevana nimetatud. Poola riik oli esimene erapooletu võim, kes Baltimaal hakkas korda looma. Ordumeistrid ja teised kodused võimud, kes endid mõisnikkude-vassallide peale pidid toetama, olid võimetud talupoegade kasuks midagi tegema, kuigi katseid oli (näiteks ordum. van der Borg 1482. aastal Vaimeli maapäeval.).

Kuid käesoleval juhtumisel on meil kõige huvitavam 1804. a. talurahvaseaduste sisu. Nende väljatöötaja komitee, kelle ettekandest väljavõtte ülemal tööme, ütleb sealsamas, et ta on Liivimaa seadustikku kokku seades „jäänud võimalikult rootsiaegsete 1803. a. veel maksvate seaduste alusele.“

1804. a. Liivimaa talurahvaseaduse §§ 1. ja 2. määratakse põhimõttelikult kin laks, et kõik Liivi kubermangu talupojad, kes kroonu-, kogukonna- või eramaadel asuvad ja põllutööst elavad, peavad maa suuruse ja headuse järgi maaomanikule maksusid maksma tööga, põllusaadustes või rahas.

§ 3. kinnitab veel kord, et ainult §§ 1. ja 2. toodud põhimõtete alusel talupoegadele määratavad kohustused seaduslikud on.

§ 4 toob tähtsa põhimõtte, et kuna üldiste riiklikkude seaduste põhjal talupoeg mitte teise seisusesse üle minna ja oma elukohast lahkuda ei tohi ilma maaomaniku — vastava ametkonna, — kroonumaadel — kogukonna või mõisniku — nõusolekuta, siis järgneb sellest, et ka talupoega ilma tema vaba nõusolekuta selle mõisa maa pealt, kus ta hingekirjas, ära ajada ja teise elukutsesse sundida ei tohi, välja arvatud avalikud kohustused, riigiteenistus ja nekrutivõtmine.

§ 5. kinnitab eelmises paragrahvis toodud põhimõtet määrates järgmist:

„Sellest — § 4 — järgneb, et mõlemast soost talupoegade ilma maata edasiandmine

ühelt mõisnikult teisele, olgu see müügi, pantimise või tasuta võõrandamise teel, mingil viisil sündida ei või ja käesolevaga seaduslikult ära keelatakse.“

§ 6. määrab, et talupoja vaba nõusolek ühest mõisast teise ja ühest ringkonnast teise viimiseks või põllutööalalt lahkumiseks peab kihelkonnakohtu ees tõendatud olema.

§ 10. öeldakse, et talupojad abiellu astumiseks ainult oma vanemate nõusolekut vajavad. Mõisnikule peavad sellest ainult teatama.

§ 13. on ette nähtud, et talupojad talurahva-, kihelkonna- ja maakohtusse omalt poolt kohtunikke võivad valida.

§ 17. antakse talupoegadele õigus niihästi kroonu ja kogukonna kui ka eramõisate maid päriks osta, missugune õigus peab juba tunnistatud olema kõige kõrgemate ukaside läbi 12. dets. 1801. a. ja 20. veebr. 1802. a.

§ 23. ja 26. järele olid nõndanimetatud mõisateenijad (Hofsleute) mõisniku päralt ja läksid üle pärimise teel, kuid neid ei võinud müüa ja nende üle pidasid kreisikomisjonid ja kameraalkojad nimekirju.

§ 29. järele võisid mõisateenijad samuti kui talupojad vallas- ja kinnisvara omandada. Ka oli nendel põllupidajate-talupoegadega ühine õigus kohtu kaitse peale.

Mõisate eest tasumaksimise küsimuses seisukohavõtmiseks on tähtis 1804. a. Liivimaa talurahvaseaduse teine peatükk, milles eriliselt räägitakse talupoegade omandusõigusest. Toon temast tähtsamad paragrahvid sõnasõnaliselt tõlkes.

„§ 31. Kõigil Liivi kubermangu talupoegadel on õigus, nagu § 17. juba nimetatud, maatükke pärisomanduseks osta ja seda oma varandust teistest seisustest isikutega ühesugusel alusel valitseda, müüa ja pärandada.“

§ 32. Ehk küll kõik talupoegade tarvituseks määratud mõisamaad mõisniku omandus on, siis määratakse käesolevaga, et talupojale võimaldada tema poolt maa kultuuri tõstmiseks kulutatud töö vilja maitseda, ometi kindlaks, et nüüdsest peale iga taluperemees temale kätteantud maad, mille eest ta III peatükis kindlaksmääratud kohustusi kannab, segamata põliselt omama (besitzen) peab, välja arvatud allpooltähendatud juhtumised.

§ 33. Selles paragrahvis lubatakse mõisnikkudele talumaid mõisa külge liita järgmistel tingimistel: mõisnik peab sellejuures kindlaks tegema 1) et kahe hariliku normi järele talupoegadelt nõutava nädala hobusetööpäeva kohta vähem kui kaks vakamaad mõisa külvipinda tuleb ja 2) et tal mõisas tühja, harimiseks kõlbulikku maad ei ole, mille läbi

põllupind eespooltähendatud normini suurendatud võiks saada.

§ 34.—42. normeeritakse üksikasjaliselt talumaade mõisa külge liitmise küsimust ja tõmmatakse sellele võimalikult kitsad piirid. Muuseas seatakse selle kohta revisjoni komisjoni ja maakohtu valve sisse. § 37. määratakse kategooriliselt kindlaks, et mõisnikud tulevikus mingil tingimisel vakuraamatutes kindlaksmääratud maksusid tõsta ega maid ümber hinnata ei tohi.“

Mis tähtsus viimasel määrusel oli, näeme hiljem.

Talupoegade maakasutamise õiguse kohta äärmiselt tähtis oli § 38., mille sellepärast täielikult toon. Temas määratakse kindlaks tasu talust väljaajamise korral.

„§ 38. Niisugustel kordadel on mõisaomanik kohustatud taluperemehele talu mõisa külge liitmisest kolm aastat ette teatama. Selle tähtaja möödumisel peab mõisnik taluperemehele kihelkonnakohtu poolt tehtud ja maakohtu poolt kinnitatud hindamise järele sularahas välja maksuma: 1) kõik talupoja poolt tehtud majapidamise parandustööde kulud, tema poolt ehitatud hoonete väärtuse ning aia ja muude sarnaste sisseseadete asutamise kulud; 2) kõik veel koristamata viimase aasta põllusaagi; 3) iga taluhindamise taaldri pealt kaks rubla hõbedat.“

§ 39. määratakse kindlaks, et kõik määratud talumaade mõisa külge ühendamise asjus on maksvad niihästi kroonu, kogukonna kui ka eramaadel. Vabal kokkuleppel ühendamine peab sündima lepingu kohaselt. §§ 40. ja 41. on maa põlise pidamise määruused.

„§ 40. Taluperemees, kellele ja kelle pärijatele ülemaltoodud põhimõtete järele mõisniku poolt temale eraldatud maatükid kindlustatud on, ei või ilma kogukonnakohtu otsuseta, mis kihelkonnakohtu poolt kinnitatud peab olema, mitte talust välja aetud saada, välja arvatud järgmised juhtumised:

1. Kui ta pärast seda, kui revisjoni komisjoni poolt temale uus vakuraamat kätte on antud, nii suure võla sisse langeb, mis tema koha kahekordsest väärtusest suurem on; see võib ei pea aga mitte tekkinud olema üldise häda ja õnnetujuhtumiste läbi, nagu on: tulekahju, viljaikaldus, epideemiad, rahe ja muud sellesarnased, vaid hooletuse ja priiskamise läbi.

2. Kui ta neid võlgu, mis ta enne nimetatud uue vakuraamatu kättesaamist teinud, mitte kuue aasta jooksul ei tasu, vaid kahekordse oma talu taksiväärtuseni kasvada laseb.

3. Kui ta oma halva ülespidamise, raiskamise ja hooletuse tõttu talupidajaks kõlbmatuks tunnistatakse.

§ 41. Kõigil neil juhtumistel, mil talu-
peremees oma talust välja tõstetud peab
saama, samuti ka tema surma korral, saab tema
vanem poeg talu omale. Kui aga talurahva-
kohus (Bauerngericht) tema liialt kõlblus-
vastase eluviisi pärast selleks kõlblmatuks
tunnistab, siis astub tema asemele teine poeg
jne. Kui on olemas alaealised pojad, siis valib
talurahvakohus mõisniku kinnitusele eestkost-
jad, kes mahajäänud varandusele inventuuri
teevad ja mõisniku ning talurahvakohtu nõus-
olekul alaealise ligematele sugulastele talupi-
damise kui ka vallasvara alleshoidmiseks üle
annavad, kunni pojad täisealiseks on saanud.
Ei ole aga peremehel poegi olemas, või ei
leia talurahvakohus kedagi nendest pereme-
heks kõlbuliku olevat, siis määrab mõisnik
oma äranägemise järgi uue peremehe, kuid
võimalikult endise peremehe ligemate sugu-
laste hulgast.“

§ 42. kinnitab, et peale eelnimetatud juh-
tumiste ühelgi teisel põhjusel lubatud ei ole
talupoega talust välja tõsta. Tema vaba taht-
mine talu käest ära anda peab kihelkonnakoh-
tus tõendatud olema.

§ 43. määrab vallasvara omandusõigust:
„Kõik talupoja vallasvara, mille ta ise
kogunud, seisku, milles tahes, on tema
piiramata eraomandus, mida ta oma heaks-
arvamise järgi valitseda, müüa, kinkida, pan-
tida ja pärandada võib.“

Nende tähtsate Liivimaa talupojaõigust
maa peale põhjendavate määruste juurde
kuuluvad veel normid III peatükist, mille
peale mõnes eespooltoodud paragrahvis tähe-
lepanu oli juhitud.

§ 48. määratakse kokkuvõetavalt kindlaks,
et osa kõigest talupoegade käes kasutada ole-
vast maast on vaba kohustustest mõisniku
vastu ja arvatakse kroonu maksude ja avalik-
kude kohustuste täitmise tasuks. 1809. a.
vakuraamatutes on see mõisniku kohustus-
test vaba talumaosa kindlaks määratud
 $\frac{1}{8}$ peale, mida kinnitavad ka kõik uurijad
(näit. von Broecker, Zur Quotenfrage, p. 26).

§ 54. on öeldud, et talupoegade kohus-
tuste mõisnikkude vastu kindlaksmääramisel
on aluseks võetud Rootsi hindamise viis,
mis kauaaegse tarvitamise juures õiglane ja
mõlema poole, niihästi mõisniku kui talupoja
kasudele vastav on leitud olevat.

§ 55. on kindlaks määratud hindamise
alused. See on ajalooliselt huvitav paragrahv.
Ta käib järgmiselt:

„Selle — Rootsi — meetodi järgi arvatakse,
et hea või I järgu põllumaa 14.000 Rootsi
ruutküünra suuruses mõisnikule 2 vakka
rukkid sissetulekut annab, mida hõlpsama
arvepidamise pärast teopäevade suhtes 1 taaldri

või 90 krossi peale arvatakse, misjuures
selle taaldri eest 30 jalatööpäeva või $22\frac{1}{2}$ ho-
busetööpäeva teha tuleb, see on, iga jalatöö-
päev hinnatakse 3 krossi ja hobusetööpäev
neli krossi.“

Sama meetodi järgi arvatud hinnati 2. järgu
põllumaa 14.000 R. ruutküünra suuruses
75 krossi, 3. järgu põllumaa 60 krossi ja
4. järgu põllumaa 45 krossi.

1. järgu põllumaa 14.000 Rootsi ruutküünra
suuruses kandis nimetust tündrimaa — mis-
juures $2\frac{1}{5}$ tündrimaad teeb välja 1 tiinu
— sest et tema külvamisel seemet nõudis ühe
tündri — 1 tünder — 2 Riia vakka; $1\frac{1}{2}$ tünd-
rit ehk 3 vakka — 1 setvert.

Selle hindamise kava juurde peame ühe
ajaloolise märkuse tegema.

Meie nägime, et § 37. ära keelati maa
ümberhindamist ette võtta, see on 1. järgu
maad 14.000 Rootsi ruutküünra suuruses
talupoegade kohustuste suhtes kallimaks arva-
ta kui 1 taalder või 90 krossi. Sellel keelul
oli oma mõistlik põhjus: mõisnikud on aasta-
aastalt ikka selle poole püüdnud, et niisuguse
ümberhindamise teel orjusemäära tõsta. Esi-
mene sarnane ametlik maade ümberhindamine
oli juba Rootsi ajal.

Rootsi kindralkuberneri Hastferi memo-
riaalis maade hindamise kohta 3. jaan. 1688. a.
§ 20. oli 1. järgu tündrimaa 14.000 Rootsi
ruutküünra asemel 18.000 ruutküünart arva-
tud, kuid juba 10. märtsiks 1690. a. on mõis-
nikud kuninga kirja välja nõutanud, milles
tündrimaa 14.000 ruutküünra peale vähen-
datakse, see on, talupoegadele orjust $\frac{2}{9}$ võrra
juurde pannakse. 1822. a. vähendati niihästi
Liivimaal kui Eestimaal tündrimaa suurust,
misjuures Eestimaal umbes 100.000 talu-
poja peale üle ühe miljoni tööpäeva
aastas juurde tuli. Liivimaal kerkis
orjus vähem. 1822. a. nagu teada, ei maksnud
enam 1804. a. talurahvaseadus. Maahinda-
jad olid mõisnikud oma esituse, maapäeva,
kaudu.

1804. a. Liivimaa talurahvaseaduses on —
§ 57 — Rootsi asjaga võrreldes uuendus selles
mõttes, et kuna rootslased 17. aastasajal ainult
põllumaa eest orjust ja maksu olid määranud,
hinnatakse nüüd ka veel aia- ja karjamaad,
mis Rootsi ajal hinnata põllumaaga kaasa anti.
See tähendas jällegi talupoegade koorma suure-
nemist. 1803. a. Liivimaa mõisnikkude maa-
päeval on normiks arvatud 60 taaldri põllumaa
juurde 20 taaldrit aia- ja heinamaad. Adra-
maa, mis enne 60 taaldrit hinnati, tõusis sel-
lega 80 taaldri peale. Adramaa aga oli aluseks
talude suuruse määramisel tööpäevade järele,
misjuures ära oli tähendatud, kuipalju missu-
guseid inimesi kuskil talus pidi elama — § 58.

Ühe adramaa suuruses talus pidi olema vähemalt 10 töövõimulist meest ja samapalju töövõimulisi naisi. Orjust nõuti maksimum 2 päeva nädalas töövõimulise inimese peale — $\frac{1}{3}$ tööpäevast.

Talupoegade kohustused jagati kolme liiki. Selle kohta käib § 63.

Rootsi mõisatevalitsuse — der Schwedische Oekonomie — poolt ülesseatud põhimõtete alusel, mille järele praegu majapidamine sünnib, jagatakse talupoegade kohustused järgmisel viisil liikidesse:

1) Harilikud talupoja tööd, mis ühepalju jala- või hobusepäevi nädalas läbi aasta kestavad, või samal viisil 23. aprillist kuni 29. septembrini jalapäevadena ühetasaselt nädalate peale on ära jaotatud. Neid harilikke töid tuleb adramaa peale 40 taaldri väärtuses ja ei või nad sellepärast kõigi ühe talu talumaade poolest hinnatud väärtusest üle ulatada.

2) Maksud natuuras ehk põllusaadustes, see on viljas, linas, lõngades jne. Need võivad olla iga adramaa peale 20 taaldrit, tähendab, üks veerand talu alla arvatud talumaade hinnatud väärtusest.

3) Abitööd — abitegu — mida teatud aastaeagadel tehakse, nagu sõnnikuvedu, lõikus, põllusaaduste vedu. Kuna need tööd senni ühegi hindamise alla ei kuulunud, vaid üldiselt aia- ja heinamaa, mida senni adramaa hindamisel arvesse ei võetud, kasutamise eest arvati, siis järgneb sellest, et nende tööde vahekorra kindlaksmääramiseks teiste kohustustega maa väärtuse alusel tuleb võtta heinamaa ja aiamaa väärtus, millest abitegu suurem ei või olla.“

Erilise tähtsusega tasumaksu küsimuse asjus on § 65. Ta käib järgmiselt.

„Harilikud tööd, mis kunagi talu poolest hinnatud väärtusest üle ei tohi tõusta, annavad mõõdupuu talumaade ja mõisa põldude vahekorra määramises ja võetakse selle juures põhimõtteks, et iga talult nõutava hobusetööpäeva peale ei pea rohkem tulema, kui kaks vakamaad, igaühel nendest 10.000 Rootsi ruutküünart, pindala mõisa talivilja põldu. Selle juures määratakse kindlaks, et harilikud tööd aasta läbi nädalate peale tööpäevadena ühetasaselt peavad jaotatud olema ja neid kunagi ühest nädalast teise edasi lükata ei või.

See paragrahv on tõlgitud Saksa keelest ja temas puudub tähtis lause, mis Vene keeles olemas. Nimelt on Vene algkirjas sõnade: „iga talult nõutava hobusetööpäeva peale“ asemel lause: „igaühe läbi aasta üks päev nädalas mõisa tööle käiva hobusetöömehe peale“, mis vähemalt palju selgem.

Meie nägime eespool § 58. juures, et ühe adramaa — 80 taaldri — suuruses talus pidi

olema vähemalt 10 tööpäevulist meest ja 10 tööpäevulist naist. 1804. a. seadusest võib välja lugeda, et iga mehe peale üks hobusepäev nädalas pidi tulema, mis teeb välja kokku 10 hobusepäeva nädalas ühe adramaa suuruse talu peale. Ühe nädala hobusetööpäevale vastas 2 vakamaad mõisa talivilja külvipinda, teeb adramaa suuruse talu kohta $2 \times 10 = 20$ vakamaad. 1804. a. valitses kolmepõllupidamine, seega saame mõisa põldude suuruse adramaalise talu kohta $20 \times 3 = 60$ vakamaad ehk 22 hektaari. Taaldrile kui maaväärtuse mõõdule vastas sel ajal umbes 2,5 ha — umbes 7 vakamaad pindala, seega oli adramaa suurune talu umbes 200 ha suur. Saame mõisa põllumaa ja talumaade vahekorra 22:200, teiste sõnadega, mõisa põldusid oli 1804. a. talumaadega võrreldes 11%. Meie peame aga meelde tuletama, et talumaade hulgas peale põldude ka aia- ja heinamaad on arvatud. Praegusel ajal on Eestis üldisest maa-alast — üle 4 miljoni ha. — 23,4% põllumaad, 24,04% heinamaad, seega kumbagi umbes ühepalju. Seda vahekorda võime ka 1804. a. kohta maksvaks pidada. Saaksime seega XIX aastasaja algul mõisa majapidamises kasutatavat maad 40 ha. talumaade 200 ha kohta. — Heinamaad oli mõisate kasutada üldiselt vähem, kui talupoegadel, vähem kui põldu —. Oletan, et see vahekord keskmiselt niihästi Liivikui Eestimaa kohta maksis. Seega pidi 1804. a. talupoegade käes kasutada olema $\frac{5}{6}$ kõigest põllumajanduslikult kõlbulikust maast. Eesti statistika keskbüroo andmetel on Eesti pindala ühes järvede ja jõgedega natuke üle 4.000.000 tiinu ehk 4.370.000 ha. Sellest oli mõisnikkude eraomanduseks ja võõrandati 1.934.000 ha. Kui sellele juurde arvata veel kroonumõisad, mis ka enamasti mõisnikuseisusest isikute kasutada olid ja kirikumõisad, võime julgesti öelda, et 20. aastasaja algul oli mõisate käes pidada 50% — 1846. a. seadsid Tallinnamaa mõisnikud niisuguse vahekorra saavutamise omaks ülesandeks, kuenedikumaa äravõtmine talupoegadelt oligi sellel otstarbel — kõigist põllumajanduslikult kasutatavast maast, millest järeldame, et 100 aasta jooksul oli talu- ja mõisamaade vahekord muutunud 5:1 pealt 1:1. Põldu on Eestis viimaste andmete järele ümmarguselt 1.024.000 ha. Oletame, et ka 1804. a. põllupind Eestis piirkonnas sama suur oli, siis pidi temast talumaid olema umbes 854.000 ha ja mõisamaid 170.000 ha. 1904. a. oli proportsiooni 1:1 järele mõisatel ja talupoegadel kummalgi kasutada umbes 505.000 ha. Järelikult peab saja aasta jooksul, — 1804. a.—1904. a. külasid Eestis kaotatud olema umbes 350.000 ha pealt, mis teeks välja, kui ühe perekonna talu

20 ha arvame, 17.500 talu. See ei ole täpne arv, kuid annab siiski pildi sellest, mis XIX aastasajal Eestis põllumajanduse alal sündinud on. Et külasid palju on kaotatud, seda mäletab veel praegune põlv, ja sellest räägivad isegi Balti-Saksa omad allikad. 1842. aastaks oli külade hävitamine, — Bauernlegen, Tallinna maal juba niikaugelt läinud, et rüütelkond selle ametlikult kunni 1845. a. ära keelas. Seda keeldu korrati 1845. a. tähtajaga kunni uute talurahvaseaduste maksmahakkamiseni. 1846. a. oli aga Tallinna maal talupoegade käes siiski veel 285.999 tündrimaad põldu ja 449.436 tündrimaad heinamaad; mõisamaid oli 217.035 tündrimaad põldu ja 218.818 tündrimaad heinamaad, seega talupoegade käes 300.000 tündrimaad kõlbulikku maad rohkem — vahekord 7:4.

Enne kui eelpooltoodud 1804. a. Liivimaa talurahvaseaduse määruste juriidilisele hindamisele asuda, tutvuneme ka sama aasta Eestimaa talupoegade olukorra korraldamiseks antud seadustega. Teoorjuse kohta käiv osa nendest on nõndanimetatud „Regulatiiv“, Eesti keeles avaldatud pealkirja all: „Eestima Tallorahva Seadus, Moisivannemattest nõutud ja meie Sure armolisse Keisri Herrast kinnitud 1805. a. sees.“ Otsekoheseid tõendusid ei ole, et keiser ka „Regulatiivi“ kinnitanud oleks. Oletatakse, et ta teiste määruste hulgas kinnitatud on. Kui sarnast on teda igatahes pärast käsitatud.

Üldiselt loetakse Eestimaa talurahvaseadust palju halvemaks kui Liivimaa oma. Kuid ta on siiski umbes samadel põhimõtetel redigeeritud. Vanaaegses tõlkes on tema tähtsamad määrused järgmised.

„§ 2. Teie teopävad peavad seddamöda sama seatud, kui sured ja head teie põllud ja heinamaad on ja kui palju teil teggiaid innimessi made järrel antud.“

§§ 3.—5. määratakse, et tegu tuleb mõisale teha ühe tündrimaa eest keskmises headuses 1 hobuse ja teine jalapäev nädalas. Kui aga inimesi vähem on, kui üks ühe hobusepäeva tarvis, siis tehakse puuduva inimese eest tegu ainult kolmandik sellest, mis maa suuruse järele kohus oleks teha.

Üldiselt on Eestimaa talupoja teoorjus palju raskem, kui Liivimaa talupojal. Näiteks oli Liivimaal, nagu eelpool kuulsime, üks kaheksandik talumaast kroonu maksude ja avalikkude kohustuste arvel talupoegadel tasuta tarvitada. Eestimaa „Tallorahva Seaduse“ § 24. määrab, et talupojad seda kandma peavad peale kohustuste täitmise mõisniku vastu. Kõige halvem oli, et Eestimaal maade hindamist Liivimaa eeskujul ette ei võetud ja seega talupoegade kohustuste määr, võrreldes maa

suuruse ja headusega, mitte kindlaks ei saanud määratud. „Regulatiivi“ § 89. ütleb selle kohta.

„Et made möötmissse kullu mahha jääks, peab Kihhelkonnakohhus, kelle jurest asja selletamine hakkab, püüdma sedda, ni palju, kui ial sünnib, tallopoegade ennest möödo arro järrel toimetada.“

Põlise pidamise õigus on 1804. a. Eestimaa talupoegade seadusraamatus (Gesetzbuch für die ehstländischen Bauern) — „Regulatiiviga“ ühes antud seadustik, mis sisaldab talurahva avaliku ja eraõiguse normisid) väga ebamääraselt vormuleeritud. Kinnisvara ei ole talupojal üldse lubatud omandada. Vallasvarast on tema oma see, mida talu päraldiseks ei tule arvata. Mis selgesti öeldud, on see, et „Regulatiivi“ määruste meelega mittetäitmine talupoja poolt loetakse sõnakuulmatuseks ja vastuhakkamiseks — Tit. II § 2. — ja mõisnik võib ilma kohtuta sunniteel — durch Execution — võla sisse nõuda (§ 4). Mitte asjata ei avaldanud muude hulgas selleaegne Tartu ülikooli professor, hiljem rektor Evers, Eestimaa 1804. a. talurahvaseaduste kohta arvustavaid kirju. Evers'i kirjutused olid aluseks, millest välja minnes keiser Aleksander I minister värs Kurakin 1808. a. „Regulatiivile“ tegelikult kallale kippuma hakkas. Juba 1. detsembril 1804. a. oli senaator krahv Stroganov keisri käsu peale rüütelkonna peamehele teatanud, et „Regulatiiv“ mitte lõpulik ei ole ja peab ajajooksul täiendatud saama. See olla sündinud kellegi parun Stackelberg'i kirja peale, milles näidatud, et „Regulatiiv“ Eesti talupoja viletsusse jätvat. Juba 17. jaanuaril 1806. a. on rüütelkonna peamees maapäeva komisjonile teatanud, et Peeterburis kavatsatakse ka Eestimaa talupoegade kohustuste kindlaksmääramiseks samasuguseid revisjoni komisjone sisse seada kui Liivimaal. Üldse loeti Vene valitsuse ringkondades 1804. a. Liivimaa talurahvaseadust eeskujulikuks ja Rootsi ajast maksvale õigusele vastavaks. Kui meie Saksa õigusajaloolaste ajaloolist tõde moonutatavast seisukohast iseseisvale allikateuurimisele asume, võime 1804. a. talurahvaseaduste suhtes järgmist konstateerida:

1. Vene valitsus on Eesti talurahva suhtes heatahtlikult talitanud ja Liivi ning Eesti rüütelkondadele reformid peale surunud. Saksa õigusajaloolaste vastupidine seisukoht on tõe väänamine.

2. 1804. a. Eestimaa „Regulatiiv“ ei näi keisri poolt kinnitatud olevat ja üldse 1804. a. Eestimaa talurahvaseaduste Täielikus Seaduste Kogus mitteavaldamine tõendab, et Vene valitsus neid maksvale õigusele vastavaks pole tunnistanud.

III. Eesti talurahva vabakslaskmine 1816. ja 1819. a.a.

Mõlemad viimati ülesseatud teesised võivad isegi Saksa-Balti allikate põhjal tõendatud saada. Näiteks leiame meie A. v. Gerneti: „Geschichte und System des Bäuerlichen Agrarrechts in Estland“ järgmised kohad:

Lhk. 148. „Pärisorjuse kaotamine Eestimaal ei olnud, nagu meie nägime, mitte orgaanilise arenemiskäigu produkt, ta võeti tarvitamisele päästeabinõuna viimases hädas (man hatte zu ihr als zu einem ultimum refugium gegriffen).“

Missugune oli siis see suur häda?

Meie loeme selle häda üle teises kohas — lhk. 145:

„Keiserliku loaga astus 17. veebruaril 1811. a. ajalooline maapäeva koosolek kokku, mis suure sõna vabadusest ütles. Kõige selle järele, mis meie senni näinud oleme, tuleb pärisorjuse kaotamist, nagu ta Eestimaal läbi viidi, teatud piirini hädakaitseks lugeda. Valitsuse nõudmised lasksid karta, et mõisnikkude omandusõigus talumaade kohta hädaohtu võib sattuda. Tasumaksu peale ei võidud loota, sest Eestimaa talupojal sularaha ei olnud. Teiselt poolt ähvardas kalliste komisjonide asutamine ja maamõõdu ning hindamistööde ettevõtmine, samuti ka avalikult valitsuse poolt plaanitud talupoegade kohustuste allasurumine kunni Liivimaa talurahvaseaduse tasapinnani mõisnikuseisust majanduslikult ruineerida.“

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu koosolek on kestnud kaks tundi, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.15 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.35 m.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on rkl. Jans'il kõne jätkamiseks.

J. Jans (stp): Toodud tsitaat räägib iseenese eest. Lisame talle veel teise paari-realise juurde samast raamatust lehekülj 147:

„Sõnavabadus oli Peeterburis täieliku mee-leolu muutuse esile kutsunud, teoorjuse reglamenteerimise hädaoht oli kõrvaldatud ja Eestimaa agraarreformi sennine autonoomne iseloom oli tuleviku peale kindlustatud.“

Teiste sõnadega, Axel v. Gernet tunnistas, et esiteks, Eesti talupoja väljakurnamine Tallinna maal on alati olnud kohalikkude mõisnikkude eneste tegu; teiseks, sõnaga „vabadus“ tüssas Eestimaa rüütelkond Vene valitsust ja päästis mõisnikkude maaomanduse ning õiguse talupoegi kurnata.

Samane lugu oli Liivimaa talurahva vabakslaskmisega.

Aleksander Tobien, Liivimaa agraar-ajaloolane, kirjutab omas raamatus „Liivimaa agraarseadusandlus XIX aastasajal“, venekeelne tõlge 1900. a. lhk. 354, et 1818. aasta Liivimaa maapäev, mis talurahva vabakslaskmise otsustas, on Vene valitsusele selles juures järgmised kuus tingimist esitanud:

1. Liivimaa mõisnikuseisusele kinnitatakse kõik õigused, mis Eestimaal (1816) ja Kuramaal (1817) mõisnikuseisusele juba antud, iseäranis aga piiramata maaomanduse ja vaba lepingute tegemise õigus, nii et vabastatud talupojad tulevikus ei saa olema mõisnikkudega mingisuguses muus kohustavas vahekorras, kui mis vabalt sõlmitud lepingutes, mida üldiste seaduste järele käsitatakse, ette nähtud.

2. Talurahva vabakslaskmine sünnib komitee kaudu, mis seisab koos esimehest ja neljast rüütelkonna esitajast ning ühest riigimaade valitsuse esitajast.

3. Peeterburi talurahvaasjade komitee — seesama, mis 1804. aasta talurahvaseaduse Liivimaa mõisnikuseisusele peale surus — kaotatakse ära.

4. Talurahva vabastamise järele lõpeb iga-sugune senni maksnud mõisnikkude vastutus talupoegade eest riigimaksude ja avalikkude kohustuste täitmise asjus, samuti ka mõisnikkude kohustus talupoegadele toiduks ja seemneks laenu anda.

5. Vabakslastud talupoegade maksud ei või kõrgemad olla siseriigi talupoegade maksudest.

6. Vabastatud talupoegade maaostulepingud on krepostiposlinist ja tempelmaksust vabad.

Kõik need tingimused sisaldavad mõisnikkude suhtes suuri majanduslikke tasusid. Isegi viimane punkt on mõisnikkude huvides mõeldud, sest ühes talupojaga vabastati ka mõisnik krepostilõivust ja tempelmaksust maa müügilepingu tegemisel. Samuti oli p. 5 mõisnikkude huvide kaitseks arvatud. Talupoeg oli ju mõisahärra lüpsilehm. Kui riik maksud kõrgele kruvis, jäi mõisniku nõri-mise võimalus vähemaks.

Niihästi 1816. aasta Eestimaa kui ka 1819. aasta Liivimaa talurahvaseadus on praegutoodud tingimistes äratahendamised põhimõtetele rajatud. Mõlemate seaduste esimesed paragrah-

vid toonitavad, et mõisnikud annavad oma orjapidamise õigused käest ära ja saavad selle eest piiramata maaomandusõiguse. Toon „Liivlandi maarahva säeduse“ § 1, 1820. aasta tõlkes.

I. Liivlandi ja Kurresarema perrismoisavannemba andva kik melevalda, mis neil, kui perrismoisa vannembil, omma perrisrahva ülle olnu, enne käest ärra, ja teggeva perripõlvele, iggavetses asjas, otsa: ent ma, sest et se moisavannembide perris om, jääb neide kätte, ja om neil melevalda, sega tetta, nida kui nemma sedda ommas kasvu tundva tarvis ollevat. Sest nida om se jo moisnikuide perrändetu õigus olnu, ja nida om se ka riki säedussen, üllemba vallitseja polest kinnitetu nink pohjandetu. Seperrast ei massa nüüd ennamb se säedus, mes 1804. ajastajal kuluteti, ei ka ne täutmisses tükki, mes 1809. omma päle pantu, ehk kül üts ja tõine neide sissen kirjutetu säedus, ütte ehk tõise asja perrast, veel mõnnes asjas, kindmas säedussen jääp, nida kui veel saap nimmitetus sama.“

Kuid mitte ükski õigused maa peale ei võetud 1816. ja 1819. a. seadustega Eesti talupoegade käest ära, vaid ka pea kõik nende vallasvara, nõndanimetatud raudvara näol. Liivimaa 1819. a. talurahvaseaduse § 30. loetakse üles, kui palju „jäädavast hääd“ — raudvara — kuskil talus peab olema:

8 kunni 13 taaldri talus: 1 hobune, 4 vana või noort tõbrast ja 6 vakka tõuseemet.

13—20 taaldri talus: 2 hobust, 5 tõbrast, 12 v. tõuseemet; 20—25 taaldri talus: 2 hobust, 8 tõbrast, 12 v. tõuseemet; 25—45 taaldri talus: 2 hobust, 12 tõbrast, 20 v. tõuseemet.

Ja paragrahvi lõpus öeldakse:

„Kui tallo-perremihhel mõisaga võlgu ei olle ja temmal on ennamb kui temma tallo pääl peap ollema, sis voip temma sega, mes ennamb om, tetta mes temma tahhap ehk tunnep.“

Kui palju Liivimaa talupoegadele kogusummas vallasvara jäeti, ei ole teada. Eestimaa rüütelkonna kantselei on omal ajal kokku võtnud, et Eestimaa talupoegadele on 1816. aastal mõisnikkude suurest heldusest raudvara ülejäägi arvel 1.321.267 banko rubla väärtuses „suur kingitus“ tehtud. Üksikasjaliselt on Eestimaa talupoegadele kingitud:

545 hobust à 90 rbl. - 49.050 rbl.; 18.449 härja à 45 rbl. - 830.215 rbl.; 11.290 lehma à 27 rbl. - 304.830 rbl.; 950 tükki õhvakesi à 20 rbl. - 19.000 rbl.; 29.138 lammast ja kitse à 4 rbl. - 116.552 rbl. ja 326 siga à 5 rbl. - 1.630 rbl.

1818. a. landrolle järele on Eestimaal umbes 100.000 põlluharijat talupoega olnud, seega jäi 1816. aastal pärast vabakslaskmist Eesti

talupoja hinge peale umbes 13 banko rubla eest varandust.

Parun Rosen on 8. juunil 1818. a., kuberneriile praegutoodud kingituse nimekirja esitades, kirjutanud:

„Dieses so bedeutende Opfer der Ritterschaft etc.“

Häbi ei ole Balti mõisnikud kunagi tundnud.

Kui „vaeseks“ jäid siis mõisnikud pärast talupoegade vabakslaskmist, võime järgmisest arvata. 1810. a. on rüütelkond Vene valitsusele järgmise ettekandega esinenud.

Eestimaal olla 350 mõisnikuperekonda. Neil olla kokku 6451 adramaad maad, mis à 3000 rubla kokku 19.353.000 rubla — hõberubla — väärt olla — umbes 6 rbl. kõlbuliku maa vakamaa —. Võlgu olla neil kokku 11.800.000 rbl., nii et jääda võlgadeta varandust kokku 7.553.000 rbl. Kui 30 rikka perekonna peale à 150.000 rbl. arvata ja 20 jõuka perekonna peale à 50.000 rbl., jääb keskmisele mõisnikuperekonnale läbistikku 6.843¹/₃ rbl. Sellepärast ei jõudvat Eestimaa mõisnikud talupoegadele enam orjust maha jätta, kui 1804. a. „Regulatiivis“ ette nähtud.

Kui õiged need arvud olid, näeme juba sellest, et 1774. a. revisjoni andmete järgi oli Eestimaal 6.739 adramaad — mitte 6.451 — ja Rootsi aja andmete järgi koguni 8.284 adramaad maad. 6 rbl. kõlbuliku maa vakamaa hinnaks ühes hoonete ja inventaariga arvata oli sellegi aja hinna järele võimatu madal. Ja peale selle muu mõisnikkude varandus.

Kui suur see vabadus vormiliselt, mis 1816. a. ja 1819. aastal Eesti talupojad said, oli, näeme vastavatest määrustest. Eestimaa 1816. a. talurahvaseaduse § 585. järgi ei tohtinud ükski talupoeg enne kubermangu piiridest välja rännata, kui rahvaarv maal 140.000 hinge peale ei ole kasvanud. Liivimaa 1819. a. talurahvaseaduse § 15. järgi ei tohtinud ükski Liivimaa talupoeg enne 1831. aastat põlluharijate seisusest lahkuda. Sama seaduse § 70. järgi oli talupojal keelatud Liivi kubermangu piiridest lahkuda kunni sellekohase seaduse andmiseni. Ka oli muidu mõlema kubermangu piirides liikumiseks talupoegadel igasugu lubasid tarvis. Kroonu maksude ja avalikkude kohustuste täitmise eest seati sisse talupoegade ühishvastutus.

1816. a. Eestimaa ja 1819. a. Liivimaa talurahvaseaduste kaudu olid Eesti talupojad mõisnikkudel sõna täies mõttes pihus ja kurnamisel ei olnud piiri. Balti-Saksa advokaat v. Broecker tunnistab ühes teiste oma ringkonna õigusajaloolastega, et selle vabakslaskmise tagajärg olid mässud ja väljarändamise tuhin. Selle tõttu hakati jälle uusi talu-

rahvaseadusi sepitsema, millega 1856. aastal Eestimaal ja 1860. aastal Liivimaal lõpule jõuti. Vahepeal kindlustasid mõisnikud enesele maaomandusõiguse Balti eraõiguse kodiitseerimise kaudu.

Eestimaal õigusajaloo arenemise sihtjoonena võib ära märkida järgmist:

1. Kõik õigused, mis pärismaalastele kindlustati paavstide ja keisri poolt Baltimaa allaheitmise korral Saksa ristisõitjate läbi XIII aastajal ja ka hiljem mitmesuguste valitsuste poolt talupoegadele antud õigused näitavad alati unustusesse langemise ja kadumise tendentsi; selle vastu laienevad mõisnikuseisuse õigused maa ja talupoegade peale alatas. Mõisnikkude kirjutatud ja kirjapanemata õigused on Balti aadeli esitajate ja Balti-Saksa õigusajaloolaste poolt alati pühaks ja puutumatuks tunnistatud olnud; talupoegade kasuks antud seadused aga olid ikka ülekohtus ja õiguste rikkumine.

Punkt 1. iseloomustatud vaatekohta põhjendavad Balti-Saksa õigusajaloolased pärismaalaste (eestlaste ja lätlaste) tooruse ja rumalusega ja Saksa mõisnikuseisuse kultuurikandjate seisukohaga.

3. Maaomanduse ja mõisnikkude ning talupoegade vahekorra küsimus muutub aja- ja jooksul avalikõiguslikust eraõiguslikuks, eriti Rooma õiguse põhimõtete mõjul.

4. Hoolimata Balti-Saksa suurmaaomanduse eraõiguslikust iseloomust 1864. a. peale on Balti rüütelkonnad kui seisuslikud asutused alati tema eest valvel olnud. Saksa okupatsiooni ajal organiseerisid nad Riias mõisate kaitseks landesraadi ja palusid endid Saksamaa alla, Venemaad, kes neid kaua hellitanud oli, ära andes. Landesvääri sõda ei olnud üksikute ettevõtte, vaid Balti rüütelkondade toetusel organiseeritud.

Praeguse aja õiguslikule arusaamisele vastav Balti õigusajaloo hindamine oleks kokkuvõtetult järgmine:

1. Balti sakslased ja eestlased pole kunagi oma kultuuriväärtuse poolest niivõrd erinenud, et võiks kõlbulikult õigustatus pidada eestlaste orjapõlve. Orjapõli oli jõudude vahekorra küsimus ja talupoegade kõlblik ning vaimlik langus — orjaperemeeste tooruse tagajärg. Seda seisukohta on tunnistanud ka Poola, Rootsi ja Vene valitsused.

2. Mingisugust kultuuri pole sakslased viie aastasaja jooksul eestlastele toonud, vaid neid ainult kui tööjõudu kasutanud. Vastasel korral oleks ümberrahvustamise nähtusi Balti ajalooos konstateerida võidud. Isegi piibli tõlkimine on Rootsi valitsuse korraldusel ja järelevalve all sündinud. (Vaata Buddenbrook, Sammlung der Gesetze, Riga 1821,

II p. 1312 — II. Wegen der undeutschen Bibel). Eelmises kahes punktis tähendatud seisukohtadest välja minnes, tulevad kõik Eestimaal õigusajaloolised faktid ümber hinnata, Balti-Saksa mõisnikuseisuse ülekohtuga ja teenimata omandatud õigused tühisteks arvata, sellest ka praeguse aja kohta järeldusi tehes. Maareformi küsimuse käsitlemine peab sündima 1804. a. Liivimaa talurahvaseadusest välja minnes.

4. 620 mõisnikuperekonnal, kellest suurem osa täiesti jõukalt elavad, ei või õigust olla nälgivalt rahvalt mõisate eest tasu nõuda, seda enam, et Balti-Saksa suurmaaomandus ülekohtuga ja teenimata saaduks tuleb arvata.

5. Balti aadel on oma aja ära elanud, tema kui seisus ei täida enam ühtki riiklikult kasulikku ühiskondlikku ülesannet, sellepärast on suurte ühiskondlikult tähtsate varanduste tema kätte jätmise ajalooline absurd. Tasumaksimine on sama hea, kui maade tagasiandmine.

6. Landesvääri sõjakulu peavad mõisnikud tasuma.

1816. ja 1819. aastate talurahva vabaklaskmise küsimuse juurde tagasi pöördes võime öelda, et mõisnikkudel mingisugust õigust ei ole seletada, nagu oleksid nad siis talupoegadele midagi kinkinud. Välise jõu peale toetades olid mõisnikud talupojad orjaks teinud, ilma et ükski valitsus seda kunagi vormiliselt oleks tunnistanud. „Priiuse kinkimine“ oli seega lihtsalt röövitud väärtuse tagasiandmine tema omanikkudele. Pealegi ei tulnud see tagasiandmine mitte heast südamest, vaid oli mõisate päästmise viimane abinõu (ultimum refugium, nagu A. Gernet Eestimaal kohta ütleb.) Liivimaal ei olnud pärast 1804. a. talurahvaseaduse andmist vormilist vabaklaskmist enam tarviski — kinnisvara omandamise õiguse andmine talupoegadele oleks iseenesest priiusele viinud.

Mis pärast talurahva vabaklaskmist Eestis ja Liivimaal sündis, oli igast piirist üleminev röövimine. Sellest ei ole veel sadat aastatki möödas. Võtame näiteks $\frac{1}{8}$ talumaa, mis 1804. aastal seaduse järgi avalikkude kohustuste täitmise eest talupoegadel tasuta tarvitada oli, äramüümise mõisnikkude kasuks, ilma, et kohustusi talupoegadelt üle võetud oleks. Ehk ühe miljoni tööpäeva võrra orjuse suurendamine Eestimaal 1822. a. Peale selle läks talupoegadele kaduma 1804. a. Liivimaa talurahvaseaduse § 38-s ettenähtud tasu talust väljaajamise korral. Ei ole ju mõeldav seisukoht, et mõisnik talupojaga teha võis, mis tahtis, kui ta aga oma nurjatusele seaduslikkuse mantli sai üle tõmmata, sest et ta võ. mu juures oli. Vaene inimene peab teisele kurja tegema minnes seadusest üle astuma, mõisnikud

muutsid või seletasid talupoegade röövimise otstarbel seadust. Ja oli endistel valitsustel piiramata voli ka kõige ülekohtusemaid seadusi anda, siis peab Eesti Riigikogul õigus olema õigust jalule seada. Töömehese eraomandus on tema töövõime. See peab enam püha olema kui muu varandus, sest ta on inimese isikuga rohkem seotud. Sellest põhimõttest välja minnes peab ka tasuküsimus otsustatama.

Kodanlikud õigusteadlased ja poliitika-tegelased ei ole selle seisukohani jõudnud. Nemad ei hinda mitte tööd, õigem väärtusi loovat jõudu, vaid töö produkti.

Näidatakse ka väljamaa peale, et Õhtu-Euroopa ja Ameerika avalik arvamine nõudvat tasumaksimist.

Natuke suureks peavad nad endid, need väljamaaga kollitajad. Mis pisikeses Eestis sünnib, ei ole mujal tähelepanu väärt. Meie võime seda, mida näiteks Venele andeks ei taheta anda. Kindel on aga ka, et mingisugune võim Venemaal talupoegi mõisnikkudele mõisate eest tasu maksuma sundida ei saa. Kisa on ainult väljamaalaste varanduste ja välisvõlgade ümber, millest ajajooksul tingimata ka palju kustutatakse. Mida Eestile andeks ei anta, eriti Ameerikas, see on, et ta nii pisike on. Sellest ripub esimeses joones ka meie välimine laenuusaldus ära, mitte sellest, mis meie oma mõisnikkudega teeme. Tasuküsimus on kodanlaste poolt seega viltu pinnale asetatud, pealiskaudselt kaalutud. Öeldakse veel, et 2 miljardit marka 60 aasta jooksul ei olla suur summa. See on pankrotieel seisva majandusmehe seisukoht, kes rahale hinda ei tea ja seda pillab.

See viimane argument on sellepärast täiesti sündmata.

Kõiki kokku võttes ei näe meie mingit kaaluvat põhjust selleks, et mõisnikkudele nälgiva rahva arvel miljardid peaks makstama. Just sellelt seisukohalt välja minnes, et suurem osa Eesti vabariigi kodanikke nälgib, leiavad sotsialistid, et tasumaksmine käputäiele, pealegi jõukalt elavatele mõisnikkudele, karjuv ülekohtus on, ja hääletavad selle seaduseelnõu vastu.

8. Kahe järgmise koosoleku aja ja päevakorra kindlaksmääramine. Juhataja **A. Jürman:** Sõna on korra kohta rkl. Holberg'il. Sekretäär **J. Holberg:** Lugupeetud kolleegid! Riigikogu juhatuse

nimel teen ettepaneku, määrata Riigikogu koosolekud järgmiselt, homme hommikul kell 10 ja homme pärast lõunat kell 5, võttes päevakorra esimeseks punktiks riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksimise seadus I lugemisel, 2) vangistuse seaduse muut-

mise ja sunnitööle ning asumisele saatmise seaduse kaotamise seadus — üldkommisjoni ettepanek, 3) meriasjanduse peavalitsuse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstus-ministeeriumi alla üleviimise seadus — I lugemisel, peale selle käesoleva päevakorra ülejäänud punktid. Pealelõunase koosoleku päevakorras oleksid needsamad päevakorra-punktid, mis ennelõunasel koosolekul, vastavate muudatustega lugemistes, nagu Riigikogu töödega jõuab.

V. Hasselblatt (sks): Silmas pidades, et rkl. Jans tahab käesolevat seadust lahendada ajaloolistest vaatekohtadest, ja selleks tõi ette terve rea tunnistajaid, silmas pidades, et ka kohtuprotsessis võib teiste kulul oma tunnistajaid ette tuua, milleks neile on tarvis aega anda, leian, et see katse, homme käesolevat seadust II lugemisel arutada, põhjendatud ei ole. (Vahelhüüe aruandja A. Anderkopp'i poolt.) Härra Anderkopp, teil on muidugi värske mad teated juriidilisel alal, aga ma arvan siiski, kui kohtu poolte poolt on tõendused ette toodud, et siis asja arutamise edasilükkamine kohustatav oleks; sellepärast arvan mina, et meie õigustatud ei ole homme käesoleva seaduse lugemist jätkama.

Juhataja **A. Jürman:** Asun rkl. Holberg'i poolt esitatud ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 25 häält, vastu 23, seega on ettepanek vastu võetud.

9. Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksimise seadus — I lugemisel. **V. Hasselblatt** (sks): Meine Herren Abgeordneten! Um meinen Ausführungen eine kurze Charakteristik des Gesetzes vorzuschicken, stelle ich fest, dass es zunächst einmal seinen Namen „Entschädigungsgesetz“ mit

Unrecht trägt. Es sollte heißen „Gesetz über die Enteignung der den Gutsbesitzern zustehenden Entschädigung“. Mit dem Landgesetz wurde das Land enteignet, mit diesem Entschädigungsgesetz sollen die Entschädigungsrechte der Landeigentümer zugunsten des Staates enteignet werden. Eine reinere Linienführung lässt sich kaum vorstellen. Wäre diese Linie in einem Grundsatz geprägt worden, so dürfte das Projekt eines gewissen Reizes der Ehrlichkeit und Offenheit nicht entbehren. Da das nicht geschehen ist, muss ich in dem Projekte den Versuch sehen, die Staatsversammlung in ein Netz von Unwahrheiten zu verstricken, die aufzuklären ich für meine

Pflicht halte. Dem Unrecht des Landgesetzes soll die Unwahrheit der Entschädigung nachgeworfen werden.

Betrachten wir zunächst die rechtliche Seite des vorliegenden Gesetzes. Es ist nicht ohne Grund in letzter Zeit Parlamentsbrauch geworden, die Gesetze in einer Verhandlung auf ihre Verfassungsmässigkeit hin zu prüfen. Mit geringem Erfolge. Es ist auch zunächst ohne Erfolg von den angesehensten Juristen des Landes in ihrer Mehrzahl darauf verwiesen worden, wie wünschenswert es wäre, wenn unsere Gerichte bereits erlassene Gesetze auf ihre Verfassungsmässigkeit prüfen wollten. Hätte sich dieser wertvolle Gedanke, wie er in anderen demokratischen Staaten lebendig ist, schon früher durchgesetzt, so wäre die Folge unserer Verfassung vom Jahre 1920 unbedingt eine Revision des Landgesetzes gewesen. Das Landgesetz ist verfassungswidrig. Es schlägt dem Grundsatz der Gleichberechtigung aller Bürger, unabhängig von ihrer Nationalität, ins Gesicht und verletzt den Grundsatz, dass nur staatliche Notwendigkeit zu Entschädigungen führen darf. Es kann kein Zweifel daran bestehen, dass der Staat die meisten der laut Landgesetz enteigneten Objekte nicht braucht. Da das Landgesetz den Gutsbesitzern alles, darunter auch die hohen, imponderablen Werte der Bodenständigkeit und der Berufsausübung, des Arbeitens in der Heimat und für die Heimat nimmt, anderen Landbesitzern hingegen ihr Eigentumsrecht nicht schmälert, lässt sich ein Verfassungsbruch schon aus dieser Tatsache allein beweisen. Dass der Staat nahezu die Hälfte aller enteigneten Werte nicht für allgemeinnützige oder staatlichwichtige Zwecke braucht, geht unter anderem aus der Tatsache hervor, dass der Staat diese Werte recht häufig auf dem Wege der Versteigerung jedem Kauflustigen anbietet, so z. B. in erster Linie den Wald. Hierbei ist dem Staat vollkommen gleichgültig wie das Waldmaterial verwendet wird, wer den enteigneten Wald kauft, ob ein Este, ein Deutscher, ein Jude oder ein Russe, ob ein Inländer oder ein Ausländer. Wer am meisten zahlt, erhält ihn. Ähnlich ist mit einem Teil des Inventars verfahren worden, z. B. den meisten Einrichtungen von Betrieben, deren Weiterführung unmöglich wurde. Dem Gutsbesitzer wurde sein Eigentum halb umsonst genommen, um es jedem Kauflustigen für einen höheren Preis zu verkaufen.

Auch das Entschädigungsgesetz ist in genau derselben Richtung verfassungswidrig. Es schafft eine Klasse von Menschen, deren Eigentum nicht dem Schutz des § 24. der Verfas-

sung geniessen soll. Unter Hunderten von Entschädigungsprojekten, welche volle Entschädigung gewähren, soll dieses das einzige sein, welches sich von allen bisherigen Rechtsbegriffen lösen soll.

Was in diesem Projekt nicht verfassungswidrig ist, ist ungesetzlich, d. h. tritt in Gegensatz zu den allgemeinen staatlichen Gesetzen. Die im 10. Band der russischen Gesetze vorgesehene Grundsätze über Enteignung und Entschädigung haben heute noch Geltung. Welche Grundsätze sind das? Ich nenne als ersten einen nicht wieder herzustellenden Grundsatz: das Prinzip der vorhergehenden Entschädigung. Ich nenne den zweiten Grundsatz: die Entschädigung muss eine gerechte und entsprechende sein. Das bedeutet, die Entschädigung muss den Geschädigten in den Stand setzen sich für das verlorene Eigentum ein Äquivalent anzuschaffen, für ein Haus — ein Haus, für ein Landgut — ein Landgut. Was aus diesem Grundsatz gemacht worden ist, erläutere ich später.

Des ferneren fordert das geltende Gesetz, dass der Enteigner, in diesem Fall der Staat, verpflichtet ist mit dem Geschädigten zu einem Vergleich zu gelangen. Dieses ist seitens des Staates abgelehnt worden und wird auch durch das vorliegende Gesetz verhindert. Die Inventur und Taxation der enteigneten Objekte muss eine individuelle sein. Hier hingegen wird von dem Zustande 1901 ausgegangen und alle Veränderungen, ob zum Guten ob zum Schlechten, in den letzten 25 Jahren sollen unberücksichtigt bleiben. Endlich der Grundsatz, im § 590 ausgesprochen, dass das enteignete Objekt, dessen Verwendung für die Zwecke der Enteignung in Fortfall gekommen ist, dem ehemaligen Eigentümer gegen die empfangene Entschädigung zurückzugeben sei. Alle diese Grundsätze, die 50 Jahre lang Geltung gehabt haben, werden jetzt beiseite geschoben. Man sollte meinen, sie würden durch andere ersetzt, aber nein, eine begreifliche Scheu verhindert die Initiatoren des Projektes die Grundsätze aufzustellen. Darf ich sie hier nennen, d. h. das Projekt deschiffrieren und die Paragraphen anführen, welche meines Erachtens konsequenterweise im Projekt enthalten sein müssten.

§ 1. Die geltenden Gesetze, insbesondere der 10. Band der Gesetze, über Eigentumsrecht und Enteignung werden hinsichtlich der Gutsbesitzer aufgehoben.

§ 2. Eine Taxation der Güter nach ihrem tatsächlichen Wert wird verboten.

§ 3. Den Gutsbesitzern wird es verboten zwecks Nachweis des tatsächlichen Wertes der enteigneten Werte sowohl die Hilfe der

staatlichen Gerichte als auch in ihrer Bewertung freie Taxationskommission in Anspruch zu nehmen, ebenso sich zum Schutz ihrer Rechte auf die Verfassung zu berufen.

§ 4. Sämtliche direkten und indirekten Unkosten des Agrargesetzes haben die Gutsbesitzer zu tragen, wobei das Wort „Indirekt“ weitgehendst zu interpretieren ist, so dass auch der Zinsendienst für auswärtige Staatsanleihen Berücksichtigung zu finden hat.

§ 5. Die Entschädigungssumme wird von der Staatsversammlung dekretiert, wobei darauf zu achten ist, dass der Entschädigungsbetrag auf dem Papier das Mehrfache von dem zeigt, was die Entschädigten tatsächlich empfangen.

§ 6. Der Wert der gesamten Entschädigungsleistung darf nicht mehr betragen, als die Hälfte einer Jahres-Netto-Revenue aus dem enteigneten Lande laut staatlichem Budget der letzten 3 Jahre.

Diese Einschaltsätze, meine Herren Abgeordneten, die hier eine gewisse Ehrlichkeit in die Gesetzesvorlage hineinbringen würden, fehlen vollkommen. Sie würden aber klar zeigen, was das Gesetz eigentlich enthält. Denn was sollen die Eigentümer von rund 840 Rittergütern an Entschädigungen erhalten. Auf dem Papier stehen rund 950 Millionen Mark. Dieser Betrag wird aber nicht in barem Gelde gezahlt, sondern in Pfandbriefen mit 60-jähriger Amortisation und 2,6% Zinsendienst. Für sichere Aktien mit ca. 12—15% Dividende erhielt man, und auch nicht ganz leicht, den Pari-Kurs, dementsprechend dürfte der Gutsbesitzer für 2½%-ige Papiere allenfalls 25% ihres Nominalwertes erzielen. Der Käufer dieser Pfandbriefe, der 25 für 100 gibt, hätte mithin eine Geldanlage von rund 10%. Deswegen kann mit einem höheren Kurs, als 25 gegen 100, nicht gerechnet werden. Die Gesamtentschädigung beträgt daher tatsächlich nur 240 Millionen, das macht bei 840 Gütern im Durchschnitt pro Gut rund 200.000 Mark und wenn Sie von Entschädigung sprechen, dann sprechen Sie bitte von dieser Summe.

Eine Ansiedlerstelle oder ein noch so bescheidenes Gesinde kann damit nicht gekauft werden. Ein Haus ebenfalls nicht und sei es auch noch so bescheiden. Dieses Geld genügt bei einer grösseren Familie nicht einmal für die Bestreitung des Lebensunterhaltes im Laufe eines Jahres. So und nicht anders liegen die Dinge, nüchtern betrachtet, eine andere Darstellung kann sie von dem betrügerischen Anzeichen nicht lösen. Man mag jonglieren, wieviel man wolle. Wir sehen hierbei auch, es handelt sich nicht um das Gebahren der von Herrn Martna erwähnten triebhaften Macht

entfesselter Bewegung, sondern um eine ganz kaltblütig abgewogene und behutsam mit Motiven und Berechnungen bemäntelte grosse Unwahrheit. Im Grundlage des Landnutzungsgesetzes und des Staatsbudgets betragen die Jahreseinnahmen von den enteigneten Objekten rund 750.000.000 Emk., die Zinseinnahmen der Entschädigungssumme rund 25.000.000 Emk.; dem vom Projekte, laut Motivenbericht, errechneten Wert von rund 950.000.000 Emk. in Pfandbriefen — realisiert aber nur rund 240.000.000 Emk. — steht bei gleicher Kapitalisierung der staatlichen Revenuen mit 2,66% der gegenwärtige Wert von rund 28.000.000 Emk. gegenüber. Die Entschädigung beträgt also etwa 3% des sehr niedrig veranschlagten gegenwärtigen Wertes der Güter. So und nicht anders liegen die Dinge.

Erfrischend, geradehinaus und ehrlich wirkt nur der § 2, P. d, welcher von der Konfiskation derjenigen Güter spricht, deren Eigentümer aktiv gegen die estländische staatliche Selbstständigkeit gearbeitet haben. Die Verfassungswidrigkeit dieses Paragraphen habe ich bereits in der Kommission eingehend dargelegt. Hier wird ein Strafverfahren ohne Prozessordnung, ohne Appellations- oder Kassationsmöglichkeit, ohne Verteidigungsmöglichkeit des Beklagten geschaffen. Alle Anzeichen eines Tribunals!

Sie würden sich irren, meine Herren, wenn Sie glauben wollten, dass diese meine Kritik in erster Linie den Interessen der Gutsbesitzer und des Deutschtums in Estland dienen soll. Im Gegensatz zu der von Herrn Jans ausgehenden historischen Auffassung, vertrete ich die Auffassung, dass das baltische Deutschtum, so weit es daran nicht gehindert wurde, stets die Interessen und das Gedeihen der Allgemeinheit in den Vordergrund seines Pflichtbewusstseins zu stellen verstanden hat. Wäre dem anders gewesen, so würden wir uns heute auf sarmatischem slawischen Gebiete befinden und hätte nie und nimmermehr unser Land dem westeuropäischen Kulturkreis erhalten können, hätten nie und nimmer das Errichten eines selbstständigen und freien Heimatstaates erreicht. Auch in dieser Entschädigungsfrage hat das Deutschtum zur Genüge bewiesen, dass es ihm an einer Erledigung des Problems im Interesse des Staatsganzen liegt. Unser Vergleichsvorschlag, dessen reale Grundlage und ethischen Vorzüge von niemanden beanstandet worden sind, beweist dieses. Die Einwände, die gegen unser Projekt gemacht worden sind, erinnern an die Ausflüchte böswilliger Schuldner, die sich weigern, eine hohe Rechnung zu bezahlen,

weil sie glauben einen kleinen Posten beanstanden zu dürfen. Unser Projekt beruht auf Grundsätzen des geltenden Rechtes, und auf zwischenstaatlich empfohlenen, auch von unseren Vertretern, Herrn Martna und Herrn Hünerson, auf der interparlamentarischen Union im Jahre 1923 gut geheissenen Richtlinien, auf den realen Ziffern der Staatsgesetze, ich meine das Landnutzungsgesetz, sowie dem staatlichen Budget und fordert dazu für uns Deutsche das Selbstverständlichste auf der Welt: Bodenständigkeit und Berufsausübung auf wohlerborener eigener Scholle, ein Recht, das Anderen nicht geschmälert worden ist. Welche Ausblicke bieten sich uns, d. h. der Entwicklung des Staates, wenn Sie die vorliegende Absicht zum Unrecht zur Tat werden lassen, wenn Sie unausgesprochene, aber zwischen den Zeilen stehende Grundsätze als schleichendes Gift in den Körper unseres Rechts und des Kulturlebens eindringen lassen. Es bedeutet, dass Sie dem stärksten Herd der Bazillen des Unrechts, nämlich das Landgesetz, nicht sterilisieren wollen, sondern diesen Bazillen nur neuen Nährboden zuführen. Aber täuschen Sie sich nicht, meine Herren, es ist bisher nie gelungen und es kann nicht gelingen, das Unrecht, das Abbauen von Eigentums- und Rechtsbegriffen auf ein Gebiet zu lokalisieren. Die Bazillen springen auf andere Gebiete über und aus lebendig und stets empfundenem Unrecht wächst nicht nur Unzufriedenheit, sondern stets wieder Unrecht. Jetzt ist uns ein Gesetz vorgelegt worden, laut dem Staatsbeamte für Unterschlagungen mit ausserordentlichen hohen Strafen, ja Zwangsarbeit, bestraft werden sollen. Aber ist es ein Wunder, dass die Beamten, wo so viel Unrecht um sie her geschieht, das Gefühl für Recht und Unrecht verlieren und dass, wo soviel grosse Pirogen gebacken werden, ihnen der Wunsch beikommt, auch einmal eine kleine Piroge zu verspeisen.

Wenn Sie dieses Gesetz annehmen und seine Grundsätze gutheissen, so bedeutet das für die Zukunft, das Eigentümer zwar eine gewisse Chance, nicht aber das Recht auf unangetastetes bzw. gerecht entschädigtes Eigentum haben sollen. Warum soll dem Landgesetz nicht ein Stadtgesetz folgen, dem Stadtgesetz ein Gesindegesetz, dem Gesindegesetz ein Ansiedlergesetz, bis wir den Idealzustand erreicht haben, allesamt eine „derevenskaja bednota“ darzustellen. Die grundsätzlichen Hindernisse zu solch einer Entwicklung, vor der uns ein gütiges Schicksal bewahren möchte, beseitigen Sie und zwar radikal, wenn Sie heute dieses Gesetz annehmen. Und noch ein weiteres: Anstand der

Staatspolitik ist Geschmacksache, aber Entfernung eines wohl gesicherten Eigentumsrechtes aus dem legalen und integrierenden Bestande der Staatspolitik ist schon mehr, es ist eine tatsächliche Schwächung des moralischen, politischen und finanziellen Kredites. Unsere Geschichte war eine schwere und wird immer schwer sein. Warum wollen Sie nur um des Unfriedens willen die Zukunft unseres gesamten Volkes mit Vorwürfen belasten, denen man schwer entgentreten kann, die sich aber nicht werden wiederlegen lassen. Denn darüber dürfen wir uns keiner Täuschung hingeben, dieses Entschädigungsgesetz enteignet zwar die Entschädigungen zu Gunsten des Staates, enteignet aber zugleich mit seinen Grundsätzen zugleich die wesentlichsten Bestandteile der Rechts- und die Kulturgrundlage unserer Entwicklung, dieses zu Ungunsten des Staates. So sieht die Bilanz aus, welche man uns vorlegt, und die abzulehnen unsere unabweisliche Pflicht ist.

A. de Vries (sks): Meine Herren Abgeordneten! Das uns heute zur Beschlussfassung vorliegende Gesetzprojekt, das den stolzen Namen „Entschädigungsgesetz“ trägt, tatsächlich aber nur als Hohn auf ein solches aufgefasst werden kann, stellt an und für sich nur den Abschluss des Werkes dar, das bei uns mit dem Wort „Agrarreform“ bezeichnet wird. Die inneren und äusseren Zusammenhänge, die zwischen dem sogenannten Entschädigungsgesetz und dem Agrargesetz vorhanden sind, sind so vielseitig, dass eine Betrachtung des einen, ohne Berücksichtigung des anderen, nicht möglich scheint. Von diesem Gesichtspunkt geht auch der Motivenbericht aus, der zu diesem Gesetzantrag verfasst ist. Es wird daher notwendig sein, bei der Beurteilung dieses Gesetzantrages immer wieder auf das Agrargesetz zurückzugreifen.

Wenn wir uns nun fragen, wie sich verantwortliche Politiker und eine verantwortliche Regierung an einem derartigen Werk beteiligen konnten, dessen wenige Paragraphen aufs allerdeutlichste die politische Unklugheit des Gesetzes, seine innere Unwahrhaftigkeit und die Nichtberücksichtigung aller rechtlicher Grundlagen nur zu deutlich erkennen lassen... (J. Tõnisson, rhv: No niisuguseid sõnu ei tohi Teie Eesti parlamendile silmade vahele öelda!) Härra Tõnisson, mina kõnelen praegu, mitte Teie. (J. Tõnisson, rhv: Teie ei ole mitte see, kes kamandab.) Miks Teie segate ennast juhataja kompetensi. (J. Tõnisson, rhv:

Mina ei lase enesele niisuguseid asju silmade vahele öelda.)

Juhataja **A. Jürman**: Palun rahu. Palun vastastikust sõnavahetust mitte pidada.

A. de Vries (sks): Wenn man nun fragt, wie dieses geschehen kann, dann wird uns im Motivenbericht zu diesem Gesetzantrag eine dahingehende Antwort erteilt, dass die Lösung der Agrar- und Entschädigungsfrage in allen übrigen europäischen Staaten eine Reihe von Grundsätzen aufgestellt habe, an denen „Estland nicht hätte vorbeigehen können.“ Das Beispiel des Auslandes wird angeführt um dieses Entschädigungsgesetz zu verteidigen.

Wie steht es nun mit diesem Beispiel des Auslandes? Bei der Beurteilung der Lösung der Agrarfrage in ihrer Beziehung zu den früheren Besitzern sind vor allen Dingen zwei Fragen von ausschlaggebender Bedeutung. Sie wissen, dass unsere Fraktion eine ganz besondere Bedeutung der Bodenständigkeit beigelegt hat. Und daher ist unserer Ansicht nach bei allen Agrargesetzen zuerst zu fragen, ob eine restlose oder nur teilweise Enteignung stattgefunden hat. Wenn wir von diesem Gesichtspunkt aus an die Beurteilung des estländischen Agrargesetzes herangehen und hierbei nur diejenigen Agrargesetze im Auge haben, die im Motivenbericht angeführt sind, so werden wir sehen, dass das estländische Agrargesetz das allerradikalste neben dem Ssowjetrussischen ist, denn es enteignet nicht nur restlos den gesamten Grund und Boden, sondern auch alle Industriebetriebe, ja sogar die Villen, die den früheren Besitzern der Güter gehörten. Es wird also eine restlose Vertreibung der Gutsbesitzer von Grund und Boden angestrebt. In keinem der im Motivenbericht enthaltenen Agrargesetze ist eine derartige Bestimmung enthalten. Selbst Lettland, das beschlossen hat keine Entschädigung zu zahlen, — ein Beschluss, der dem lettländischen Ansehen wohl kaum förderlich gewesen ist, — hat in seinem Agrargesetz bestimmt, dass den früheren Gutsbesitzern ein Restgut zu belassen ist. In Rumänien, z. B. wird ein Restgut bis zu 500 ha belassen, in Litauen ein solches bis 80 ha usw.

Vom Gesichtspunkt der Bodenständigkeit ist und bleibt also das estländische Agrargesetz das allerradikalste und findet, wie gesagt, ein Gegenstück nur noch in der bolschewistischen Agrarrevolution.

Schon aus dieser Gegenüberstellung ersieht man, welch einen Charakter das estländische Agrargesetz trägt.

Es versteht sich von selbst, dass von diesem Gesichtspunkt aus in Bezug auf die reine Entschädigungsfrage an das estländische Gesetz mit einem anderen Masstab heranzutreten ist, als an die Entschädigungsgesetze der übrigen Staaten. Da das estländische Agrargesetz den Grundbesitz restlos enteignet hat, muss und darf verlangt werden, dass das estländische Entschädigungsgesetz den früheren Gutsbesitzern die Möglichkeit gibt, sich wenn auch nur in bestimmtem Umfange, wieder auf der Scholle anzusiedeln.

Wie steht es nun um die sogenannten Entschädigungsgesetze der übrigen Staaten? Die Ssowjetunion und Lettland haben wir schon berührt. In Litauen ist als Grundlage der Entschädigung der Mittelpreis der Jahre 1910—1914 angenommen worden, wobei 1 Rbl. = 1 Auksinas gerechnet wird, 1 Auksinas = 2 Ostmark. Güter, die nicht über 200 ha gross sind, werden bis zu 150 ha laut Marktpreis berechnet. Die Auszahlung erfolgt in Schuldscheinen unter der Garantie der Regierung. Wenn gewiss auch später durch Sturz der Reichsmark — Litauen hatte anfänglich keine eigene Valuta — eine Reduzierung der Entschädigungszahlungen erfolgt ist, so stand während des Erlasses des Entschädigungsgesetzes der Wille des Staates fest: man wollte tatsächlich eine Entschädigung zahlen, die weit über das Mass hinausging, das heute im estländischen Gesetz angeboten wird. Zudem darf nicht vergessen werden, dass in Litauen eben daran gearbeitet wird, ein Aufwertungsgesetz durchzuführen, das sich auch auf die Entschädigung für die enteigneten Güter beziehen soll. Dieses letztere wird im Motivenbericht natürlich nicht angeführt.

In der Tschechoslowakei wird die Entschädigung auf Grund des Durchschnittspreises der Jahre 1913—1915 berechnet, wobei 1 österreichische Krone = 1 tschechischen Krone gerechnet wird. Wenn auch die tschechische Krone nicht dieselbe Höhe hat, wie die österreichische Vorkriegskrone, so kann wiederum von einem tatsächlichen Vergleich zwischen dem estländischen und dem tschechoslowakischen Entschädigungsgesetz kaum die Rede sein, weil hier 1) keine restlose Enteignung stattfindet und 2) die Entschädigung in der Tschechoslowakei an realem Wert ein Vielfältiges dessen bietet, was das estländische Agrargesetz als Entschädigung ansieht. (A. Anderkopp, tõe: Arvate! — Meie võime seda samuti võtma hakata.) Hakkame! (A. Anderkopp, tõe: Meie oleme seda juba teinud.)

In Rumänien ist das Agrargesetz regional durchgeführt worden, wobei gewisse Unterschiede festzustellen sind. Die Enteignung ist keine restlose, sondern es sind Restgüter bis 500 ha belassen worden. Für die Entschädigung findet eine Ermittlung des Bodenwertes nach den Preisen von 1913 und nach anderen feststehenden Wertmässern statt. Auch hier sehen wir wiederum eine ganz andere Schätzung, wie die im estländischen Projekt vorgesehen, und die tatsächliche Höhe der rumänischen Entschädigung beträgt nach mir vorliegenden privaten Daten sogar heute noch, nach dem Sturz des Leu, etwa $\frac{1}{4}$ Marktpreises. (A. Anderkopp, töer: So?! Ungarlased ütlevad, et 1%.)

Das Agrargesetz von Bulgarien sieht eine Entschädigung vor, die nicht höher sein darf, als 30% des Vorkriegswertes. Schon in dieser Bestimmung sehen wir, welch ein gewaltiger Unterschied zwischen dem bulgarischen Entschädigungsgesetz und dem estländischen besteht. Ausserdem muss darauf hingewiesen werden, dass in Bulgarien das Agrargesetz in keiner Weise mit dem estländischen verglichen werden kann, da der Umfang der zu enteignenden Ländereien in der Volkswirtschaft des Landes eine wesentlich geringere Rolle spielt, wie in Estland.

Das jugoslawische Agrargesetz hat für den enteigneten Grossgrundbesitz eine Gesamtsumme für die Entschädigung bereitgestellt, die zum Termin der Edlerung des Gesetzes bei weitem die im estländischen Projekt vorgesehene Entschädigung überstieg.

Das neue polnische Agrargesetz, das in diesem Herbst angenommen wurde, sieht keine restlose Enteignung vor, während die Entschädigungszahlung auch in weit höheren Grenzen angesetzt wird, wie dies im estländischen Gesetz vorgesehen ist.

Wenn man sich nun die Frage vorlegt, in welcher Weise die im Motivenbericht angeführten Entschädigungsgesetze wirklich als Entschuldigung für dieses Gesetz dienen können, so werden wir feststellen können, dass aber auch in allen im Motivenbericht angeführten Entschädigungsgesetzen weit höhere Sätze vorgesehen waren oder sind, wie in dem vorliegenden. Dabei sind im Motivenbericht gerade die Staaten angeführt, gegen deren Lösung der Agrar- und Entschädigungsfrage berechnete Vorwürfe erhoben worden sind. Wenn wir uns nun aber weiter fragen, ob die im Motivenbericht angeführten Entschädigungsgesetze tatsächlich auch alle Staaten umfassen, die Agrargesetze durchgeführt haben, so werden wir zu unserem

Erstaunen feststellen müssen, dass im Rahmen der osteuropäischen Staaten merkwürdigerweise 2 Staaten nicht angeführt worden sind. In Zeitungen und auf Kongressen wird bei uns ein so grosses und nachhaltiges Gewicht auf die nahen verwandtschaftlichen Beziehungen zwischen dem estnischen Volk einerseits und dem finnländischen und dem ungarischen Volk andererseits gelegt.

Darum entsteht die Frage, warum ausgerechnet das Beispiel dieser beiden Staaten, die doch in erster Linie für Estland massgebend sein müssen, da sie an kultureller und geschichtlicher Tradition älter und konsolidierter sind, im Motivenbericht überhaupt nicht angeführt ist? Und dabei haben doch sowohl Finnland, wie Ungarn Agrarreformen durchgeführt und ihre Agrargesetze enthalten ebenfalls Bestimmungen über die Entschädigung. Warum, frage ich, werden diese Bestimmungen im Motivenbericht nicht erwähnt? (M. Martna, stp: Soome agraarajalugu on olnud hoopis teine.) Ich glaube mit Rechtsagen zu können, dass dieses, meine Herren Abgeordneten, deswegen geschehen ist, weil jedem die Schamröte ins Gesicht steigen müsste, der die Bestimmungen des finnländischen und ungarischen Agrar- und Entschädigungsgesetzes mit denen Estlands vergleicht. Sowohl in Finnland, wie in Ungarn findet keine restlose Enteignung statt. In Finnland werden nur Güter über 200 ha enteignet und nur schlecht bewirtschaftete Güter. (A. Anderkopp, töer: Suur kiitus!) Wie in Finnland, so lässt man sich auch in Ungarn von der richtigen Erkenntnis leiten, dass die Agrarreform in erster Linie wirklich Neues schaffen und nicht nur vorhandene Werte vernichten soll.

Und nun die Entschädigung. In Finnland wird als Entschädigung der volle am Ort gangbare Preis gezahlt. Wald und wachsendes Getreide werden besonders berechnet. Die Auszahlung erfolgt in Finnland bis 5000 Mk. in bar, wenn die Summe über 5000 Mk. hinausgeht, in 7% Staatsobligationen.

Und in Ungarn? In Ungarn erfolgt die Entschädigung zum vollen Wert auf Grund gerichtlicher Taxationen. Sehen Sie, meine Herren, das ist das Beispiel, das Ihnen Finnland und Ungarn, die ihnen verwandten Völker, bieten. Warum folgen Sie nicht diesem Beispiel? (A. Anderkopp, töer: Hea meelega võtame ja olemegi seda teinud. Teie tooge arvud ette. Kui Teie ainult umbes arvate, siis ei saa ju rääkida.)

Welches sind nun die eigentlich treibenden Motive des neuen Entschädigungsgesetzes?

Es ist wohl für niemand ein Geheimnis, dass das neue Entschädigungsgesetz in erster Linie für das Ausland bestimmt ist. Die heutige Erklärung der Staatsregierung zum Entschädigungsprojekt lässt dieses aufs deutlichste hervortreten, indem die Staatsregierung deklariert, Estland stelle sich bei der Lösung der Agrar- und Entschädigungsfrage auf denselben Boden, wie alle übrigen zivilisierten Staaten. Das dem leider nicht so ist, habe ich mir erlaubt Ihnen heute darzulegen. Glauben Sie denn wirklich, dass es Ihnen gelingen wird dem Auslande klar zu machen, hier solle eine wirkliche Entschädigung in westeuropäischem Sinne des Wortes gezahlt werden. Die Methoden, die bisher von der estländischen offiziellen Propaganda angewandt worden sind, lassen allerdings erwarten, dass man mit allen Mitteln den Versuch machen wird, dem Ausland gegenüber diesen Schein zu erwecken. Die estländische Propaganda in Sachen des Agrargesetzes hat schon früher mit Mätzchen gearbeitet, die wohl auch von Ihnen nicht gutgeheissen werden können. So schreibt unter anderem Herr Erich Andresen, der Konsul der Republik Estland in Wien, in der Zeitschrift „Osterreich und der Osten“ vom 14. Februar 1924 unter anderem: „Den Grossgrundbesitzern wurden die Güter in Geld abgelöst.“ Und was sagen Sie dazu, dass der jetzige Aussenminister, Herr Piip, in der amerikanischen Zeitschrift „The Nation“ vom 2. April 1924 mit seiner Unterschrift erklärt hat, „dass der ganze Grossgrundbesitz als Staatseigentum erklärt ist und vom Staat nach der Zahlung einer Entschädigung übernommen worden ist“. (A. Anderkopp, tões: Kuulge, see on õiendatud järgmises numbris — ärge mängevise ometi pimesikku!) Minul kahjuks ei ole seda järgmist numbrit ja ma pean ette kandma seda, mis selles numbris kirjutatud on. In dieser Erklärung steht wörtlich, dass der ganze Grossgrundbesitz als Staatseigentum erklärt und von dem Staat übernommen worden ist nach der Zahlung einer Entschädigung. Nachdem heute mit einer ziemlich grossen Majorität der Antrag angenommen wurde den 9-ten Punkt der Tagesordnung als 1-ten Punkt derselben zu setzen, wird wohl Herr Piip, der heute Aussenminister und Völkerbundsdelegierter unseres Staates ist, nach Annahme dieses Gesetzantrages in diesen Tagen an der Völkerbundratsitzung in Genf voller Freude erklären, dass Estland ein gerechtes Entschädigungsgesetz angenommen hat. Wird man ihm heute mehr glauben, wie 1924,

wo er den Tatsachen nicht entsprechende Angaben gemacht hat?

Glauben Sie wirklich, meine Herren, dass man auf die Dauer mit solchen Mitteln vor der Welt die Wahrheit erschleiern kann? Die einheitliche Stellungnahme der durch das Entschädigungsgesetz betroffenen ausländischen Staaten lässt ja deutlich erkennen, dass das Entschädigungsgesetz von ihnen als das erkannt worden ist, was es ist: als ein Versuch, eine wirkliche Entschädigung vorzutauschen.

Ich habe mir eben erlaubt darauf hinzuweisen, dass es vor allem aussenpolitische Gründe gewesen sind, die die Mehrheit dieses Hauses dazu veranlasst haben, dieses Entschädigungsprojekt vorzulegen. Auch aus keinem Paragraphen dieses Projekts spricht der Wille, das Unrecht gutzumachen, das dem deutschbaltischen Volkstum durch das Agrargesetz zugefürt wurde. Im Motivenbericht zu dem vorliegenden Gesetzantrag findet sich ein Hinweis darauf, dass das Agrargesetz nicht als eine Massregel, die gegen eine nationale Minderheit gerichtet ist, angesehen werden könnte. Wie steht es nun in Wahrheit darum? Worin haben wir das Hauptmotiv für das Agrargesetz zu sehen, wie es im J. 1919 angenommen worden ist? Meine Herren Abgeordneten, ich glaube, ich verfare am gerechtesten und am objektivsten, wenn ich Aussprüche aus den Kreisen des Mehrheitsvolkes selbst und Urteile von autoritativen Staatsorganen anführe, die auf deutlichste den Willen des Agrargesetzes erkennen lassen.

Am 29. Juli 1919. deklarierte der Abgeordnete Weiler der Konstituierenden Versammlung den Standpunkt der Arbeitspartei zum Landgesetz, indem er zusammenfassend sagte: „Zum Schluss richte ich Ihre Aufmerksamkeit auf einen Teil einer Rede, die am 12. Juli 1918 der Livländische Ritterschaftssekretär Alexander von Tobien in Riga gehalten hat: „Neben der wirtschaftlichen Bedeutung haben unsere Güter auch eine ideelle, sie sind das Rückgrat des deutschen Volkstums hier zu Lande gewesen“. Geehrte Volksversammlung, wenn man ein Tier schlachten will, so bricht man ihm das Rückgrat.“ Das Organ der Arbeitspartei, das „Waba Maa“ fasste am 30. Juli 1919 die Rede des Herrn Weiler folgendermassen zusammen: „Durch eine sachliche Rede, in der jedes Wort und jede These durch reichhaltiges Tatsachenmaterial begründet war, gelang es ihm die Konstituante zu überzeugen, dass die Agrarfrage in erster Linie eine politische ist, welche den Deutschen in Estland das Rückgrat brechen

soll. Und das gründlich“. Die höchste richterliche Instanz in Estland, das Reichsgericht in Dorpat, hat auf eine Anfrage des Justizministers, ob alle früheren Rittergutsbesitzern gehörigen Landstellen oder Landstücke zu enteignen seien, bejahend geantwortet, wobei es in seinem Motivenbericht ausführte: „Diese Ansicht — nämlich, dass dem Gutsbesitzer nicht nur sein Gut, sondern jegliches Land, wenn es auch im Kleinbetriebe bewirtschaftet wird, enteignet wird sobald es nicht im Kataster als Bauerstelle bezeichnet wird — entspräche auch der Absicht des Gesetzgebers der konstituierenden Versammlung, wie diese nämlich seitens der Mehrheitsparteien bei der Beratung des Agrargesetzes offenbart wurde, dass der den Rittergutsbesitzern gehörende Grundbesitz zu liquidieren und das Land zum Wohlergehen des estländischen Staates der hiesigen Urbevölkerung auszuteilen sei“.

Die von mir angeführten Tatsachen — ich könnte noch viele andere anführen — werden wohl jedem objektiven Beobachter auf deutlichste zeigen, dass das Agrargesetz in erster Linie gegen eine völkische Minderheit im Lande, das baltische Deutschtum, gerichtet ist. Wie hat sich nun dieser Wille in die Praxis umgesetzt? Im Besitz der völkischen Minderheiten, der russischen und deutschen, befanden sich 1.824.128 ha oder 94,3% des ganzen enteigneten Privatbesitzes. Rittergutsbesitzern estnischer Nationalität gehörten nur 4,3% des gesamten Grossgrundbesitzes. Es wird nun immer entgegnet, und auch im Motivenbericht ist dies erwähnt, dass die Agrarreform deswegen nicht als eine gegen die Minderheiten gerichtete Massnahme anzusehen werden könnte, weil auch estnische Grossgrundbesitzer den eben angeführten Teil des Grossgrundbesitzes besessen hätten. Dieser Einwand fällt in sich zusammen, wenn man in Betracht zieht, dass der estnische Grossgrundbesitz unter Esten verteilt wurde, so dass das estnische Volk als Gesamtvolk unter der Enteignung der estnischen Grossgrundbesitzer nicht gelitten hat, während das deutschbaltische Volkstum durch die Enteignung aufs schwerste getroffen wurde, weil der deutsche Grossgrundbesitz nicht unter Deutsche, sondern unter Esten aufgeteilt wurde. Noch deutlicher wird die minderheitenfeindliche Tendenz des Agrargesetzes, wenn wir feststellen, dass der deutsche Grossgrundbesitz restlos enteignet wurde, während die Bauern-Güter, die fast ausnahmslos Esten gehören und die das Grössenmass von 100 ha oft übersteigen, in keiner Weise betroffen worden sind. Nachdem nun durch das Agrargesetz der deutsche Grundbesitz auf

dem Lande fast vollständig vernichtet worden ist, fragt man sich unwillkürlich, ob diese Tatsache durch das Entschädigungsgesetz in irgendeiner Form wieder gutgemacht werden soll. Die Anträge unserer Fraktion auf direkte Wiederherstellung der Bodenständigkeit sind restlos abgelehnt worden, aber auch die Entschädigungszahlung in Geld, deren Höhe von meinen Kollegen schon gebührend gekennzeichnet worden ist, ergibt in keinem Falle die Möglichkeit einer auch nur teilweisen Wiederherstellung der deutschen Bodenständigkeit auf dem Lande. Denn die deutschen Gutsbesitzer erhalten dieses Geld ja nicht in die Hand, sondern erhalten nur unerhört niedrig verzinste Obligationen, die kaum einen Marktwert haben werden. In Geld ausgedrückt, wird durch dieses Entschädigungsgesetz dem deutsch-baltischen Volkstum eine Summe von etwa 100 Millionen Goldrubeln, auf die nach Abzug der auf den Gütern ingrossierten Schulden ein Anrecht vorliegt, entzogen, wobei der Gegenwart dieser Summe für nicht ganze 3% dem Mehrheitsvolk zugewiesen wird. Es tritt also eine unerhörte Bereicherung des Mehrheitsvolkes auf Kosten einer nationalen Minderheit, des deutschbaltischen Volkstums, ein.

Meine Herren Abgeordneten, die Tatsache, dass das Agrar- und Entschädigungsgesetz in erster Linie gegen das deutschbaltische Volkstum im Lande gerichtet ist, wird keine Sophisterei und keine noch so gewandte Propaganda aus der Welt schaffen können. Sie begehen einen grossen Fehler, wenn Sie glauben, dass diese Tatsache im baltischen Deutschtum selbst nicht erkannt und gebührend gewürdigt wird. Glauben Sie nicht, dass einige von gewisser estnischer Seite angeführte Argumente, es handelt sich hier nur um die Angelegenheit eines Standes, des Adels, dahin wirken werden, dass die Bodenständigkeitsfrage nicht als die Frage des gesamten Deutschtums in Zukunft angesehen wird. Es mag Zeiten gegeben haben, wo die Stände unseres baltischen Deutschtums oft mehr nebeneinander, als miteinander gelebt und gearbeitet haben. Die junge Generation, diese Versicherung kann ich Ihnen geben, hat sich trotz des vielen Schwere, das uns materiell und moralisch in den letzten Jahren auferlegt worden ist, zu der festen Ueberzeugung durchgerungen, dass unser Volkstum ein einiges Ganzes bildet. Die junge deutschbaltische Generation, die die schweren Revolutions- und Kriegsjahre innerlich überwunden hat, erkennt aufs deutlichste, welche gewaltige Bedeutung für ein jedes Volkstum die Bodenständigkeit hat.

(J. Tõnisson, rhv: Kas Teie kõnelete loiaalselt enamurahvuse vastu?) Mina ütlen tõtt. See on kahju Teile, aga mitte meile. (K. Virma, stp: Jans'il oli õigus.) Härra Jans pole ühtki sõna rääkinud.

Vor nicht allzulanger Zeit erschien in der „Rigaschen Rundschau“ einem Blatt, dem man wahrlich nicht eine enge Interessenvertretung des Adels und des Grossgrundbesitzes vorwerfen kann, ein Artikel, in dem ausgesprochen war, das ein deutscher Mensch auf dem Lande wertvoller ist, als 4 deutsche Menschen in der Stadt. Der Schreiber dieses Artikels war nicht etwa selbst der Sohn eines Grossgrundbesitzers oder stammte aus dem Adel, nein, er war der Spross einer alten Literatenfamilie,... (M. Martna, stp: Balti-Saksa soost literaadid olid alati Balti aadeli teenistuses.) Herr Martna, dann können Sie alles beweisen. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Herr Martna, jetzt sind Sie schon soweit, dass Sie nicht nur Literatentum... (M. Martna, stp: Ich greife niemand an... Hat die deutsche Presse hier jemals andere Interessen vertreten, als die des Adels? K. Virma, stp: See on vuss. M. Martna, stp: Sobald eine deutsche Zeitung andere Saiten anschluss, war sie vernichtet). Wenn Sie aber über solche Argumenten... (J. Tõnisson, rhv: Aga Eesti rahvast oli tervelt kolmandik sunnitud välja rändama, maanälja pärast.) Tuhanded perekonnad rändavad nüüd Brasiiliasse välja. Härra Tõnisson, ma tahaksin Teilt küsida, kas on katseid tehtud väljarändamise takistamiseks. (K. Einbund, põl: Enne rändas rohkem välja kui praegu.) Die Überzeugung des erwähnten Literaten wird heutzutage überall von der jungen Generation geteilt: dass die Wiedererlangung der Bodenständigkeit des baltischen Deutschtums eine der wichtigsten Aufgaben der Zukunft ist, weil ein Volkstum, ohne bodenständig zu sein, auf die Dauer verkümmern muss. Darum irren Sie sich wenn Sie glauben, dass die Anträge, die von der deutschbaltischen Fraktion hier im Laufe der Verhandlungen gestellt worden sind, nur die Rechte eines Interessenkreises oder eines Standes im Auge haben. Hinter der Forderung auf Bodenständigkeit steht das ganze baltische Deutschtum. Und ich kann Ihnen die Versicherung geben, dass diese Forderung nicht mit der Zeit fallen gelassen werden wird, sondern im Gegenteil an Stärke gewinnen wird. Und gerade von diesem Gesichtspunkt aus kann ich es nur aufs höchste bedauern, dass die Möglichkeit, die Ihnen gegeben wurde, um dem Recht auf

Bodenständigkeit des baltischen Deutschtums genüge zu tun, von Ihnen nicht ergriffen worden ist. Wir haben Ihnen hierzu die Möglichkeit gegeben, eine Möglichkeit, die sowohl finanziell für den Staat tragbar, als auch praktisch auf dem Lande durchführbar war. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Härra Virma, ma kahtlen väga kas Teie olete läbi lugenud selle, mis minu kolleegade poolt omal ajal komisjonis esitati. (M. Martna, stp: Mina olen küll läbi lugenud, see on Teie poolt väga hästi välja mõeldud. Kas nii või teisiti võite Teie ennast selle peale toetada, kui meie poolt oleks vastu võetud, siis oleksite Teie võitja olnud ja kui teisiti, siis oleksite Teie oma ettepanekut näiteks välja maal hea kasuga meie vastu välja mändgida võinud.)

Juhataja **A. Jürman**: Palun kohalt mitte kõneleda.

A. de Vries (sks): Sie haben alle diese Vorschläge bei Seite geschoben und heute liegt uns nun ein Gesetzantrag vor, der das grosse Unrecht, das am deutschbaltischen Volkstum durch die Agrarreform begangen worden ist, verewigen soll. Doch das letzte Wort in dieser Sache ist noch nicht gesprochen. Vor Jahren, zur Eröffnung dieses Hauses, führte der damalige Staatsälteste, Herr Konstantin Päts, in seiner Rede aus, die Agrarreform hätte durchgeführt werden müssen, da das Land ein unentbehrliches Requisite des Staates sei. Ma kann über diese Auffassung streiten. Doch selbst wenn sie wahr sein sollte, vergesse man nicht: alle staatliche Form ist veränderlich wie die Geschichte lehrt, das Lebensrecht eines Volkes auf Heimat und Bodenständigkeit ist aber lebendig, so lange ein Volkstum lebt. Und wir wollen und werden leben!

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Mõlemad eelkõnelejad Balti-Saksa rühmast on küllaldaselt materjaali andnud selleks, et kõnelema peab just selleks, et meie mitte alla ei neela kõiki neid haritud inimeste poolt niisugusel kujul meie näkku visatud haavamisi, mida meie kui Eesti rahva esitajad ei tohi enestele pakkuda lasta. Meie oleme tõesti oma mõtteavaldustes sagedastigi kuju peale vähe rõhku pannud, ja vahest jämedamat kuju tarvitanud, kui seda vast rahulikult läbirääkimises võiks heaks kiita. Kuid ma arvan, sellest saadakse aru. Kõigepealt sellelt seisukohalt, et poliitilises võitluses ei vaadata mitte alati kuju sileduse peale ja

seada ei tarvitsegi teha; teiseks sellepärast, et meie oma kultuurilise arenemise ja üldise meeleolulise seisukorra peale vaadates ei saa kujuliselt rõhku panna selle peale, et meie oma mõtteid väljendaksime võimalikult tagasihoidlikult. Balti-Saksa rühma esitajad on aga ikka tahtnud erilised kultuurilise kihi esitajad olla ja oskavad seda hinnata, kuidas võideldakse ja kuidas ennast väljendatakse. Aga just nende Balti-Saksa kihtide esitajad tulevad ja kõnelevad siin Eesti rahva esitusele niisuguseid sõnu, mis öieti iga sammu peal vere keema ajavad. Seda tuleb eriliselt hinnata. See ei ole mitte vahest impulsiivsete isikute eneseväljendus, vaid see on see viha ja halvaks-panemine, mis nendes ringkondades keeb nüüdse enamusrahva vastu. Sellelt seisukohalt peame eriti hindama seda, mis Balti-Saksa rühma esitajad siis kõnelesid, kui nad said vähemusrahvuse autonoomia, ja kui nad seletasid, et nüüd oleme meie tõesti ühe riigirahvuse liikmed, kes oskavad hinnata üksteist ja oma riiklust, et ühevääriiselt tegutseda. Nende praeguste sõnadega näidatakse aga, nagu oleksime meie see inferioorne tõug, kelle peale on ikka ülevalt alla vaadatud. Nüüd tahavad Balti-Saksa esitajad, nagu varem nende mõisnikud ja literaadid, meiega ümber käia iga sammu peal härraskultuuriliselt. Just sellelt seisukohalt pean ma iseloomustama neid võtteid, mida minu eelkõnelejad siin on tarvitanud, et neid eriliselt tagasi tõrjuda. Kui meie veel vaatame, missuguste otsitud väidetega siin oma seisukohti on katsutud põhjendada, siis näeme, et peasi on ikkagi selle ainelise kasu kaitsmine, mida nüüd Balti-Saksa rühma esitajad ütlevad Balti-Saksa rahvuse kaotanud olevat. Meile on „Balti-Saksa rahvusest“ niipalju kõneldud. Kuid need, kes meie olukordi vähegi tunnevad, teavad, et Balti-Saksa ollus on ühelt poolt just sellepärast saanud püsima jääda, et tema ei ole kokku sulanud enamusrahvaga. Teiselt poolt ei saanud tema mõju avaldada pärisrahva ümberrahvustamise peale, sest et Balti-Saksa ollus on siin tõelikult ikka kolonistide olluseks olnud. (M. Martna, stp: Väga õige.) Kui siin Balti-Saksa mõisnikkudest kui Balti-Saksa „rahvusest“ tõsiselt kõnelema tulla, siis võime öelda, et seda võib teha ainult sihilikult. Mis aga eriti nüüd puutub Balti-Saksa mõisnikkudesse, siis on see ikka niisuguseks feodaalklassiks olnud, kes on oma huvides ära kasutanud ja eksploateerinud oma seisukorda kõigi abinõudega, ilma et temal oleks tõsiseid rahvuslikke püüdeid olnud, isegi kui meie Saksa rahvuspüüdeid omal maal arvesse võtame. (M. Martna, stp vahelhüüe.)

Sellelt seisukohalt võin mina tähelepanu huvitava nähtuse peale juhtida. Kui oli tarvis maatasu küsimuse pärast võidelda ja kui oli tarvilik oma õigusi kaitsta, siis läksid mõned Balti-Saksa aadelivõsud ja tõendasid Inglise ajakirjanduses, et nende esivanemad on Shotimaalt pärit! Teised läksid ja näitasid, et nemad on Rootsist pärit. Nad lasid seal oma esivanemate matriklid välja otsida. (Vahelhüüe Balti-Saksa rühma poolt.) Seal on Nolken'id, Stenbock'id ja teised. Ja kui teie vaatate, siis on see väga iseloomustav, kui abi oli vaja, siis mindi teisi rahvusi otsima ja Saksa rahvusest ei jäänud midagi üle!

Need Balti-Saksa literaadid, kellest minu eelkõneleja iseäraliku rõhuga kõneles, on tähtsal määral tõesti, nagu rkl. härra Martna juba ütles, Balti-Saksa aadeli järeljooksjad olnud. Ma ei taha Eesti õiget sõna tarvitada, siis öeldakse jälle, et vana inimene tarvitab jämedat kuju. (M. Martna, stp: Ega „sabarakk“ halb sõna ei ole.) Vaadates öieti Balti-Saksa rahvuse seisukohalt on ainult üks osa Balti kodaniku-ringkondadest tõesti natuke katsunud end vabastada Balti aadli surve ja mõju alt. Aga nii pea kui nemad hakkasid iseseisvalt mõtlema ja kõnelema, siis pandi neile päkk peale. Meie mäletame, kuidas „Rigasche Neueste Nachrichten“ käsi käis, kuidas seal Axel Schmidt'i saatuse kujunes, kes julges natuke sellest kõneleda, et Balti saksluse ei ole mitte ikka ainult Balti aadeli huvide kaitsmiseks määratud, vaid et temal on oma erihuvid. Axel Schmidt on mulle seda isiklikult kõnelenud, et siis oli tal varsti kitsas käes ja Riia patriitsierid ja kõigi teiste linnade Saksa ringkonnad, kellel muidu oleks võimalik olnud seda liberaalset ajakirjanikku tema lehega toetada, — need keeldusid seda tegemast. Sest oli tarvis „solidariteeti“ näidata just Balti vanameelsele mõisnikuseisuse ringkonnale. Nüüd kõnelema tulla Balti saksluse nimel, et Balti-Saksa rahvus on kaotanud, kui 429 Saksa maamõisniku perekonda on oma mõisatest ilma jäänud. (A. de Vries, sks: See on tõde.) — See on ainult isehakanud negotiorum gestio. Kui nüüd need Saksa kodanikkude järeltulijad, kes siin praegu peale ühe mõisnikusoost mehe Riigikogu liikmetena pakuvad oma teenistust mõisnikkude väikesele hulgakesele Balti-Saksa rahvuse nimel, siis on see arusaamatu. (Vahelhüüe Balti-Saksa rühma poolt.) Teie olete väga häbemata olnud, aga teie silutud häbematused ei avalda minu peale mõju.

Juhataja **A. Jürman:** Palun mitte ebakohaseid ütelsi tarvitada.

J. Tõnisson (rhy): Mina olen parematega teie hulgast kui Teie, osanud valmis saada vaidlustes, Teie ärge arvake, et Teie oma jämedustega saate mind tühaks teha! Võin teile öelda, et isegi Balti mõisnikkude liberaalsemad ollused on ärevatel päevadel, nagu 1905. aastal, lausa tunnistanud, et see poliitika, mis meil Balti aadel on ajanud, tõesti saatuslik on olnud ja saatuslikku vilja peab kandma!

1905. aastal, kui ärevus tõusis, siis astusid Balti aadli esitajad Balti-Saksa kodanikkude ringkondade esitajatega kokku, et läbi rääkida Eesti avalikkude tegelastega, kas ei saaks kuidagi viisi kokkulepet, et mitte ei tuleks ülearust vihavaenu mõlemi leeride vahel, see on Eesti rahvusliku ja Balti-Saksa ringkonna vahel. Seal võtsid osa sellest läbirääkimisest muu hulgas Staël, von Holstein... (Aruandja A. Anderkopp: Kus see oli!) Tartus... maanõunik parun Stackelberg, pärastine maanõunik von Wulff, siis Balti-Saksa avalik tegelane vannutatud advokaat Lieven, Roman Bätge ja teised. Nad kinnitasid, et sennine Balti aadeli poliitika eriti agraaralal on mittemeti ekslik olnud ja seda tuleks kahtlemata revideerida. Sooviti, et meie nüüd teatavate kokkulepete alusel katsumise vastastikust arusaamist võimaldada. Sel korral olin mina siis ühe teise, õieti üheainsa teise Eesti tegelasega läbirääkimistele kutsutud ja ma püüdsin siis meie seisukohti õieti väljendada, et meie kõiges omas võitluses Balti sakslaste vastu ei ole tahtnud rahvuslikku vaenu õhutada. Meie ei ole aga saanud midugi, kui meie oleme pidanud Balti sakslaste poliitilise, majandusliku ja sotsiaalse ülivõimu vastu välja astuma sellepärast, et see ülivõim meie rahvale ähvardab hinge kinni matta; meie rahvas ei saa areneda. Balti-Saksa aadelivõim ühes Balti linnakodanikkude kultuurilise ja majandusliku survega ähvardab meile vaba arenemise võimatuks teha. Meie ei saa sellepärast neile järele anda selleks, et rahvuslikku rahu pidada, vaid rahu saame meie ainult siis, kui meie oleme teid maha võidelnud teie sennisel võimujärjelt — pjedestaalilt. Tulge teie oma võimupjedestaalilt maha! (A. de Vries, sks: Kus see võim siis on, härra Tõnisson?) Tulge ja asuge tõsise rahvusliku üheõiguse alusele, — siis on meie vahel rahu võimalik! Niikaua aga, kui teie arvate ainult meie rahva kulul oma erilist seisukorda alal hoida, ei saa rahu meie keskel olla!

Seal oli muuhulgas kõne ka sellest, et meie võitluses sugugi ei taha mõistmatud olla. Meie ei ole sugugi nii arusaamatud olla, et teie nüüd ühekorraga endid peate likvideerima. Meie oleme juba sellega rahul,

kui teie järk-järgult hakkate olukorda muutma ja parandama.

Soovitaksin isiklikult kaaluda, et kui teie aadeli sennist poliitikat tahaksite arvesse võtta, siis on selge, et siis kriis ja katastroof tuleb, kui teie endi võtteid ja oma tegutsemise viisi ja toone ei muuda.

Siis teie saaksite ka aru, et teie peaksite meie rahvale võimaldama rahulikult tööd teha ja areneda. Kui meil tervelt $\frac{1}{3}$, vähemalt aga $\frac{1}{4}$ kogu rahvast on sunnitud välja rändama ja seda peaausjalikult just kuulmata Balti agraar-korralduse tagajärjel, siis ei või see hästi lõppeda, vaid ükskord tuleb aeg, mil võetakse teie käest vägisi seda, mida teie nüüd isegi täieliku tasu eest käest anda ei taha! Nendest läbirääkimistest, see on mul teada — kanti laiali üle Liivimaa ja teataval määral ka üle Põhja-Eesti mõisnikkude ringkondadele. Ja ma tean väga hästi, kuidas seitsaadik väga paljudes Balti mõisnikkude ringkondades, aga ka Balti kodanikkudes ringkondades minu nimie teatava vihaga nimetati, aga kuidas siiski ka Balti-Saksa ringkondades arusaajad inimesed tunnistasid, et olgu mis on, aga teataval määral on see seisukoht, mis Tõnisson'il on, ometi õigustatud! Ja siis olid väga paljud just selles arvamises, et tuleks kõigile inimestele väikemaapidamist võimaldada. Rüütelkonna peastaabis, — seal olid aga niisugused mehed nagu von Oettingen'id. Need etendasid juhtivat osa. Ja nende hüüdsõna ehk parool oli hoopis teine. Asutati perekonnaliidud — „Familiënverbände“ — ja tehti otsuseks, et ükski perekonnaliikmetest ei tohi oma mõisaid ega maid müüa mitesakstele, enne kui on selgeks tehtud, kas kedagi selle perekonna liikmetest ja kogu mõisnikuseisuse ringkonnast ei ole mõisat omandamas. Sedaviisi tekkisid „Familiënverbände“, kes hakkasid külasid lõhkuma. Terved külad tõmmati kokku, asutati karjamõisad, selle asemel, et nagu 1905. aasta ärevuses loomulikult peeti, likvideerida latifundiaid. Nüüd hakati just maid koonutama. Teie mäletate, missugused liberaalvoolud maad võtsid 1905. aastal. Kuigi mitte just demokraatlikul alusel, siis valmistati ikkagi võrdlemisi vabameelseid seaduseelnõusid. Siis aga tõmmati 1906. aastal kõigil Balti kindralkuberneri nõupidamistel vastu võetud otsustega kriips läbi. Ja maakorraldus läheb samm-sammult tagasi! Mõisnikkude perekondade liidud valvasid järjekindlalt selle üle, et mõisad eestlaste kätte ei läheks. Ja kui siis Eesti haritlastel korda läks mõnda mõisat ära osta, siis ainult selle tõttu, et mõni Balti mõisnikuvõsu iseenast sellest ära ütles ja mõisa salaja edasi müüs. Niisugune

oli see hingeolu, millega töötati kunni Saksa okupatsioonini, kus see hingeolu iseäranis õisi ajas!

Ilmasõja päevil, siis kui meil võimalik oleks olnud suurt osa Balti mõisnikkudest väikese muigamise abil kas või Siberisse saata, siis olime meie, — võin ilmalialduseta öelda, mina „Postimehega” eesotsas, parooli välja andnud: kes maas on, seda ei lööda! (Aruandja A. Anderkopp: Kes neid Peeterburist tagasi tõid?) Meie ei hakka nüüd mitte suruma Vene riigivõimu abil nende peale!

Siis tulid Balti-Saksa mõisnikud minu toimetustuppa ja ütlesid: Meie oleme küll võidelnud teie vastu, aga me peame ütleva, et meie oskame lugu pidada sellest, kui rüütlikud eestlased on. Ja mis ka ei tuleks ja mis ka ei sünniks, seda ei unusta meie iial!

Tuli aga Saksa okupatsioon, ja tuli nii mõndagi! Ei ole meie siis midagi enam kuulnud sellest, et oleks veel midagi mäletatud sellest rüütlikkusest, mis eestlastel sakslaste vastu oli.

Kuid nüüd tulevad Saksa-Balti esitajad ja kõnelevad meile, et see seadus, mis Eesti rahvaesitus ette valmistab ja välja annab, kõnelevat ainult valkusest — „Unwahrhaftigkeit”. See seadus olevat üheks viimaseks lüliks sellest „bolshevistlikust” agraarrevolutsioonist, millega ära võetakse Balti-Saksa rahvusele ta põliselt päritud varandus. Nende väidete õigeks iseloomustamiseks pidingi siin jutustama eelloost, mille järele meie peaksime hindama neid eneseväljendusi, mis Balti-Saksa esitajad meile pakkunud. Vähe on see põhjendatud nii väga pateetlikult sellest õigusemurdmisest kõnelda, kus sealt ringkonnast nii palju on tehtud kauges kui ka ligemas minevikus, mis yere ajaks kihama, kui selle peale mõelda. Ütlen lausa: minul on kõige kergem sellest kõneleda. Asutavas Kogus on Eesti rahvaerakond minuga eesotsas küllalt raiunud selle poolt, et meie maareformi teostades mitte liiga ei kiirustaks ja ülepeakaela ei ruttaks, niisuguseid võtteid ei tarvitaks, mis meile raskusi sünnitaksid sees- või väljaspool. Olen ka selle poolt olnud, et samm-sammult edasi minna, maareformi teostada kavakindlalt, nii et meie oleksime ära jaotanud kogu maareformi töö 10—12 aasta peale, iga aasta 3—4000 talu välja ehitanud ja neid alles siis asunikudele täieliku töö võimes kätte andnud. See on nüüd kõik teisiti tulnud. Et aga nüüd lasta kogu maareformi nii alla kiskuda, et ta õieti saaks rahvuslikuks häbiplekiks kogu ulatuses — see oleks täiesti võimatu. Seesuguseid väljastumisi peab tagasi tõrjuma just sellepärast,

et kogu see küsimus satuks selle läbi kallakule pinnale.

Kõneldakse sellest, nagu oleks Balti-Saksa rahvuslik varandus ära võetud. Kuid teie näete, et siin on 57 Eesti soost mõisnikku, kellelt maa ära on võetud. Peale nende veel venelasi, lätlasi ja muust rahvusest isikuid. Igatahes kui ka kõik mõisaomanikud oleksid Saksa rahvusest olnud, siis ei oleks ometi õigust kõneleda, nagu oleksime meie oma saatuslikku suurmaaomandust, oma kultuuri- ja rahvavaenulikku suurmaapidamist likvideerides Balti-Saksa rahvusel kõri kallale tunginud, vaid ümberpöörduvalt: Balti-Saksa ollus linnades oleks sunnitud olnud aja jooksul vastollu sattuma Balti mõisnikkudega, Balti aadeliga, kui Balti-Saksa kodanlus tõesti oleks sunnitud olnud meie maa üldisest elust iseseisvalt osa võtma ja mitte ainult Balti aadeli huvide kaitseks ta jälgedes käima. Ka arvuliselt on see selge. Kuigi meil ka sakslaste arv täpselt teada ei ole, siis võime seda siiski paarikümnetuhanda peale arvutada. Võtame selle paarikümnetuhanda juures 429 aadli-perekonda, kellelt mõisad võõrandatud. Katsuge kellelegi selgeks teha, et selle käputäie Balti mõisnikkude väike hulgake tähendaks Balti-Saksa rahvust, kui sellest rahvusest üldse juttu on. (Vahelhüüe keskelt: Üks osa!) Mis tähendab üks osa? Kui mõnele üksikule meie hulgast liiga tehakse, kas on siis sellega ära öeldud, et tervele rahvale liiga tehakse, liiga on tehtud!? See on sihilikult eksiteele viiv seletusviis, mida Balti-Saksa esitajad siin kui ka väljaspool ikka tarvitavad, et nemad katsuvad Balti-Saksa mõisnikkude väikest hulgakest Saksa kaaskodanikkudega Eestis identifitseerida. Selle kohta võime teinekord mõtteid vahetada, kui palju meil üldse Balti-Saksa rahvusest juttu võib olla.

Igatahes peab täielikult tagasi tõrjuma kõik need seletused, nagu oleks maareformiga ära võetud Balti-Saksa „rahvusele” tema rahvuslik varandus, mille väärtus ulatab sajamiljoni kuldrublani. Esiteks on, nagu ma juba ütlesin, see põhjalikult vale ja ekslik, nagu oleks siin Balti-Saksa „rahvusega” tegemist; teiseks tuleb vaadata, kuidas selle tõsise väärtusega lugu on.

Siin kõneldakse nüüd sellest väärtusest eelilmasõjaaegsete andmete põhjal, peajasjalikult nende aegade andmete järele, kus meil põllumajandus tõusuhoos oli, kus meil maa-hinnad just selle tagajärjel kerkisid, et meil maa oli koondatud üksikute väheste ringkondade kätte, kus ta monopoliseeritud oli. Nende monopoolihindade järgi tahetakse meile nüüd selgeks teha, et 1919. aasta lõpu

poole, kui enamlased Narva ja Pihkva all peale tungisid, kus Eesti rahval tuli ennast meie maa kaitseks veristada, — sel ajal olevat maal see hind olnud! Kui oleksid Balti-Saksa mõisnikud siis katunud oma mõisaid müüa, saab näha, mitu miljonit nad oleksid saanud! Nad oleksid pidanud oma mõisatele peale maksma! (Vahelhüüe K. Virma, stp poolt.) Kui nad siis tõesti oleksid tulnud ja öelnud: vaadake, meil on nii-suured väärtused, olge head, mis teie maksate, siis oleks aru saadud, et mitte midagi poleks saada olnud. Need mõisate omanikud võisid õnne tänada, kui nad eluga minema said! Kui mõned üksikud mehed siis Balti rügementi läksid, siis hüüdsid nad üle terve ilma, et vaat, mis nemad on ära teinud! See aga ometi kellegi suur eriline rahvusteene ei ole, kuna meie mehed ka sõdisid ja igatahes mitte vähem vahvalt! Peale selle tuleb silmas pidada kõike seda osa, mida väga paljud mõisnikud, kelle maid meie kaitsesime, väljaspool ländes-vääris ja mujal meie vastu etendasid. Tagantjäreli tullahe aga meile nüüd arevide öiendamaga ja öeldakse: 100 miljonit kuldrubla olid mõisad väärt! Vaadake, kui see mitte ärimehelik võte ei ole Balti „rahvuslikeude“ huvide kaitses, siis mina paremat kauplemisvõtet ei tea. Tahetakse meid niisuguste ägedate sõnadega tühaks teha, et muud kui anna raha!

Sellelt seisukohalt arvan mina, et meie kuidagi ei tarvitse neid eksitusi ja liialdusi, mis on maareformi otsustamisel ja teostamisel sündinud, nüüd ilustama hakata. Niipalju enesearevustust peab meil olema. Meie peame oskama hinnata ka neid eitavaid tagajäreli, mis meil maareformi ühe või teise kujulisel teostamisel on olnud. Kuid nüüd enesele jällegi öelda lasta, nagu ei oleks meie tohtinud üldse puutuda Balti aadli feodaal omandusse, see tähendab küll, et mitte midagi ei taheta aru saada ajaloost, ei ka rahva elu nõuetest!

Kuidas siis Balti-Saksa esitajad enestele ette kujutavad arenemise võimalust selle järele, mis meie oleme Balti aadlist, mõisnikkudest näinud; selle järele, kui meil taheti kõri kinni tõmmata, ilma et meie oleksime võinud nendega kõnelema hakata, nagu meie seda 1905. aastal teinud! See oleks lihtsalt üliinimlik, see oleks võimatu ja ülekohtune! Meie oleme 1919. aastast saadik Eesti rahvaerakonna seisukohalt nõudnud, et katsutaks tasu määrata. Mida varem meie seda tasu maksame, seda odavam see meile tuleb. Väga paljud, kes omal ajal maatasu mõtte vastu olid olnud, on nüüd selle poolt. Meie rõõmustame, et see mõtteline arenemine või

evolutsioon siiski nii kaugele on läinud, et meie rahvaesituses enamus tasumaksmise poolt on. Teiseks oleme meie selle vastu olnud, kui on mõtted üles kerkinud valitsuses kui ka üksikutes rühmades, et meie kaitsesime tasuküsimusest nii lahti saada, et meie väljamaalaste mõisaid eraldame ja neile suuremat tasu maksame, oma inimesed aga kas ilma jätame, või neile õige väikese tasu määrame. Meie kui rippumatu riigi rahvas ei või rahvuslikeuse põhimõtetest lahkuda, mille järele ükski riik, kes enesest lugu peab, ei saa oma pinnal väljamaalasi enam soodustada, kui oma kodanikke. Ainult nõukogude Venemaa on läinud aastal oma kaubalepingus sakslasi rohkem soodustanud kui oma kodanikke, nagu sakslased seda ise tunnistavad. Meie ometi seda teed ei võinud ega tahtnud käia. Ja et meie Riigikogu enamus on rahvuslikele seisukohale asunud, selle üle võib ainult rõõmustada. (B. Eilman, stp: Aga rahvas?) Rahvas ei taha ka, et väljamaalaste suuremaid õigusi antakse, kui oma inimestele. Ja ma ütlen, et meie rahvas teist seisukohta vististe omaks ei võtaks! Sellelt seisukohalt arvan mina, et kui ka mõnes muus asjas oleksid võimalikud lahkuminekid, siis selle poolt ei saa meil siin vastamisiminekuud olla. Selle üle võib aina rõõmustada.

Niisama võib seda tervitada, et meil on hindamise aluseks võetud just meie maade hindamine, mis toime pandud omal ajal Balti aadli enese poolt. Olen juba varem tähendanud, nemad ei saa ei väljamaal ega kuskil mujal selgeks teha, et see alus ei tea kuidaviisi ülekohtune oleks. Ise tegid, ole rahul! Öeldakse, hindamise juures olla mõisad liig odavalt hinnatud. Talumaad ei ole aga mitte odavalt hinnatud! Järelikult, kas see armas või mitte, kuid selle aluse vastu enam midagi öelda ei saa. Ja sellepärast arvan mina, et on hästi tehtud, et see endine hindamine on aluseks võetud. Mõisnikud ise hindasid ja sellepärast ei saa öelda nemad mitte, nagu oleks see ei tea kuidas uisapäisa tehtud. Seal on ka vist üsna vähe karta sellest, kui siin Balti-Saksa rühma esitajad seletavad, et väljaspool ei ustavat, et meie üldse tahame tasu maksta, kui nõnda vähe tasu maksetakse. Kui endiste mõisaomanikkude poolt läbi viidud alustel hindamine on aluseks võetud, siis ei saa ka väljaspool mitte kellelegi selgeks teha, nagu peaksime meie ennesõjaaegseid määrasid: puhaskasurublasid ja adrasajandikke arvestama ja ümber rehkendama hakama.

Meie peame maade võõrandamise alal just 1919. a. lõpu olud aluseks võtma ja seal peame ütlemä, et nende järele suurt hinda

meie maksta ei või! Sellel alusel on meil sõduritele lubatud maad ilma hinnata ja sellel alusel on antud asunikkuudele ehitusmaterjali, ehituslaenu ja maaparanduslaenusid. Kui meil ei oleks maaseaduse otsustamise päevil niisuguseid olusid olnud, kas siis oleks meie maareformi nii hakatud teostama?! Kuna siis pidi niisugusele alusele asutama, teisi lähtekohti ei saadud aluseks võtta, siis ei saa Balti-Saksa rühma esitajad ega keegi teine nüüd seletada, nagu peaksime seda kõike nüüd ära muutma hakkama ja peaksime ennesõjaaegset tasu maksma. See suur agitatsioon, millega siin ähvardati, meid suurt ei heiduta.

Seaduseelnõust enesest võidakse pärast üht või teist asja ligemalt arutada, kuid minu isiklik arvamine on see, et § 8. on põhimõtte väljendatud, mis maa tasuks antavate pantkirjade kursihoidmise kohta käib, ja kipub meie riigile ülekohtuseks minema, kui isikud, kes maad omandavad seaduse alusel, võivad omandatud maakoha hinda tasuda pantkirjadega. Nimelt on võimalik, et pantkirjade omanikud siis kõiksuguseid ühinguid loovad selleks, et oma pantkirjade abil riigimaade hinda tasuda mitte kursi järele, vaid riik peab pantkirjad vastu võtma nimelise väärtuse järele. Sel juhtumisel, kui kurss odavam oleks, peab riik ikkagi nad 100% vastu võtma, ja siis aetakse kurss kunstlikult kõrgele. Pantkirjade omanikud muidugi teavad seda sei-

sukohta. Kuid mina ei ole kade ei asunikkuude ega pantkirjade omanikkude peale, kui nad natuke kasu saavad, ja riik rohkem vahest maksma peab, kui neid paberid börsilt kokku ostes. Sest vahest aitab see ehk pantkirjade kurssi hoida. Selles mõttes on see põhimõtte vahest vastuvõetav. Võin üldiselt öelda, et kuigi eelnõus kavatsatud maa tasu eelsõjaaegsete oludega võrreldes väikene tundub ja Balti-Saksa rühma seisukohast võidakse ühte kui teist parandust soovida, aga niisuguste lähtekohtade ja nõudmistega, nagu meie siin oleme kuulnud, selle seaduse vastu ei tohita tulla, kui asja tõsiselt võetakse ja õiguslikusest ning seaduslikkusest, mille peale sealpool nii palju rõhku pannakse, tõelikult tahetakse lugu pidada.

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. de Vries'i stenogrammi lugedes selgub, et rkl. de Vries on Riigikogu tegevuse kohta sarnaseid ütelusi tarvitanud, mis seda seadusandlikku tegevust halvaks panevalt hindavad, sellepärast kutsun rkl. de Vries'i korrale. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Vähe!—Hüüded: Lõpetada!) Kuulen ettepanekut, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Poolt on 21 häält, vastu 12 häält, seega on otsustatud koosolek lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

